VEYSİ ÖĞRÜK
14521608

SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASALARINA ENTEGRASYONUNDA KURUMLARIN ROLÜ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

İKTİSAT
ANABİLİ M DALI

ŞANLIURFA
2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANA BİLİM DALI

İKTİSAT BİLİ DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASLARINA ENTEGRASYONUNDA KURUMLARIN ROLÜ

Veysi ÖĞRÜK

ŞANLIURFA- 2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANA BİLİM DALI

İKTİSAT BİLİ DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASLARINA ENTEGRASYONUNDA KURUMLARIN ROLÜ

Veysi ÖĞRÜK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hatice AZTİMUR

ŞANLIURFA- 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İktisat Anabilim Dalı 145216008 numaralı Veysi ÖĞRÜK'ün hazırladığı "Suriyeli Göçmenlerin İşgücü Piyasalarına Entegrasyonunda Kurumların Rolü" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 06/09/2019 tarihinde, saat 15:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna ~~oybirliği~~/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

06/09/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aztimur	KABUL	
Üye	Doç. Dr. Baran Arslan	KABUL	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Sidar Çınar	RED	

Bu tezin ..... Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

08./10./201.9

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek ☒Almıştır ☐Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Veysi Öğrük
Öğrenci Numarası: 145216008
Enstitü Anabilim Dalı SBE/İktisat ABD
Programı İktisat Tezli YL
Başlık (Türkçe) "Suriyeli Göçmenlerin İşgücü Piyasalarına Entegrasyonunda Kurumların Rolü"

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 72 sayfalık kısmına ilişkin, 25/07/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 23' tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 6 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

25/07/2019
Veysi Öğrük
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 25/07/2019

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aztimur
(İmzası)

ÖZET

SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASALARINA ENTEGRASYONUNDA KURUMLARIN ROLÜ

ÖĞRÜK, Veysi

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Ana bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hatice AZTİMUR

Eylül, 2019, 72 sayfa

İnsanlık tarihinin başından itibaren var olduğu bilinen göç, çoğu zaman işsizlik, doğal afetler, savaşlar gibi zorunlu bir sebebe dayalı olarak gerçekleşmektedir. İnsanlar yaşadıkları yerdeki çeşitli olumsuzluklara çözüm bulmak için farklı yerlere göç etmişlerdir. İnsanların göç etme hareketi geçmişten günümüze bazen bireysel ama çoğu zaman kitleselleşerek gerçekleşmiştir. Ülkelerinden bireysel veya kitlesel olarak ayrılmak zorunda kalan insanlar, gittikleri yerlerde hayatlarını sürdürebilmek için iş gücü piyasalarına eklenmektedirler. Göçmenlerin göç süreci sonucunda yeni yerleştikleri topluma sosyal ve ekonomik entegrasyonu hem göçü kabul eden hem de göç eden toplumlar açısından önemli sonuçlar üretmektedir. Bu entegrasyon sürecinde sosyal uyumun ortaya çıkması, ekonomik sorunların aşılabilmesine bağlıdır. Ortaya çıkması kuvvetle muhtemel olan sorunların bertaraf edilmesinde göç sürecini yöneten kurumlara büyük görevler düşmektedir. Göç alan ülkenin hem merkezi hem de yerel kurumları bu sürecin en az sorunla atlatılabilmesi için aktif pozisyon almaktadırlar. Aynı zamanda merkezi ve yerel kurumların birbirleri ile koordineli şekilde çalışmaları da süreç yönetiminde başat önemdedir.

Bu tez çalışmasında Mart 2011'de kitlesel olarak Türkiye'ye sığınan Suriye'li sığınmacıların işgücü piyasalarına eklenme süreçlerinde ilgili kurumların rolü ve kurumların birbirleriyle koordineli çalışıp çalışmadıkları ele alınmıştır. Bu çerçevede; Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü, Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi, Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi ve Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası gibi ilgili altı yerel

kurumla yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgiler tezin üçüncü bölümünde değerlendirilmiştir. Derinlemesine mülakat sonucunda süreci yönetmede önemli görevler üstlenmiş olan ilgili kurumların sadece ihtiyaç duymaları halinde birbirleri ile iletişim kurdukları gözlenmiştir. Ancak, süreç yönetiminin daha başarılı sonuçlar üretmesi kurumların tam koordinasyonu ile gerçekleşebilecektir. Bu bağlamda yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak yapılan görüşmeler sonucunda Şanlıurfa'daki kurumlar arasındaki koordinasyonun tam gerçekleşmediği saptaması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriye, Şanlıurfa, İşgücü Piyasaları, Kurumlar, Entegrasyon.

ABSTRACT

THE ROLE OF INSTITUTIONS IN THE INTERGRATION OF SYRIAN MIGRATION INTO LABOR MARKETS

ÖĞRÜK, Veysi

Master's Thesis

Department of Economics

Advisor: Asst. Prof. Dr. Hatice AZTİMUR

September, 2019, 72 pages

Immigration, which is known to have existed since the beginning of human history, is often based on a compulsory reason such as unemployment, natural disasters and war. People migrated to different places to find solutions to these problems. This movement of people from the past to the present, sometimes individual, but often continued to become mass. People who have to leave their countries individually or massively are added to the labor markets in order to survive where they go. Adding to the labor market situation is also very important in terms of where they are to be integrated into society of immigrants. Integration of immigrants is important for the healthy management of the migration process that produces economic and social consequences. For the social integration of migrants, the relevant institutions need to work in a coordinated manner in carrying out their respective functions.

In this thesis, the role of the relevant institutions in March 2011 as a mass process in addition to the Syrian refugees who took refuge in Turkey and the institutions of the labor market is considered that they are operating in coordination with each other. In this context; Turkey Employment Organization Şanlıurfa Provincial Directorate, Sanliurfa Governorship Directorate of Migration Management, Şanlıurfa Metropolitan Municipality Migrant Information and Coordination Center, Karacadağ Development Agency Şanlıurfa Investment Support Office, Rızk Office Şanlıurfa Branch and Sanliurfa Chamber of Commerce and Industry interviews were conducted with semi-structured questions by using in-depth interview technique. The information obtained from the interviews was evaluated in

the thesis text. As a result of the in-depth interview, the relevant institutions that have undertaken important tasks in managing the process communicate with each other as a result of the requirements. However, communication between institutions was not at the desired level. Communication between institutions is also important for coordination among institutions. In this context, as a result of the interviews conducted with semi-structured questions using in-depth interview technique, it was found that coordination among institutions was weak.

Key Words: Migration, Syria, Şanlıurfa, Labor Markets, Institutions, Integration.

SURİYELİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASALARINA ENTEGRASYONUNDA KURUMLARIN ROLÜ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii

Orijinallik Raporu ve Beyan Belgesi iii

ÖZET iv

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER viii

KISALTMALAR x

TABLOLAR LİSTESİ xii

ŞEKİLLER LİSTESİ xiv

EKLER LİSTESİ xv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

1.1. GÖÇ KAVRAMI 4

1.2. ZORUNLU GÖÇ VE GÖÇ TEORİLERİ 5

1.3. GÖÇ, ENTEGRASYON VE KURUMLAR 9

1.4. GÖÇ VE DEVLET POLİTİKALARI 11

1.5. KURUMLARIN ENTEGRASYON SÜRECİNDEKİ ROLÜ 13

1.5.1. Uluslararası Kurumlar 13

1.5.2. Ulusal Kurumlar 15

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYELİ SIĞINMACILARIN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ

2.1. SURİYELİ GÖÇÜNÜN SOSYOLOJİK VERİLERİ 18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ SIĞINMACILARIN İŞGÜCÜ PİYASASINA ENTEGRASYONU VE KURUMLAR

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ 29
3.1.1. Araştırmanın Amacı 29
3.1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılığı 29
3.1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Araştırma Verilerinin Toplanması 29
3.2. ARAŞTIRMA ALANININ SOSYOEKONOMİK YAPISI 30
3.2.1. Türkiye İşgücü Piyasalarının Yapısal Özellikleri 30
3.2.2. Şanlıurfa İşgücü Piyasalarının Yapısal Özellikleri 39
3.3. ARAŞTIRMA ALANINDAKİ KURUMLARIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ 50
3.3.1. Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü 50
3.3.2. Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü 53
3.3.3. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi 56
3.3.4. Karacadağ Kalkınma Ajansı 58
3.3.4.1. Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi 59
3.3.5. Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi 61
3.3.6. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası 62
3.4. SURİYELİ GÖÇÜNDE ŞANLIURFA'DAKİ KURUMLARIN KOORDİNASYONU 62
SONUÇ 65
KAYNAKÇA 66
EKLER

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
CNC	Computer Numerical Control
GBM	Geçici Barınma Merkezi
HARÜSEM	Harran Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi
ILO	International Labour Organization
IOM	International Organization for Migration
IRO	International Refugee Organization
İİBK	İş ve İçi Bulma Kurumu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UMÖ	Uluslararası Mülteci Örgütü
UNDP	United Nations Development Programme
UNHCR	United Nations High Commissioner For Refugees
VB.	Ve Benzeri
VD.	Ve Diğerleri
WHO	World Health Organization

YÖK Yükseköğretim Kurulu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Suriyeli Nüfusun Ülkelere Dağılımı (28.03.2019 verileri) 20

Tablo 2: Suriyeli Sığınmacıların Geçici Barınma Merkezlerine(GBM) Göre Dağılımı (28.03.2019 verileri) 23

Tablo 3: Şanlıurfa'da Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı (28.03.2019 Verileri) 25

Tablo 4: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 20 İle Göre Dağılımı (28.03.2019 verileri) 26

Tablo 5: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (28.03.2019 verileri) 27

Tablo 6: Geniş Yaş Grubu ve Cinsiyet Ayrımında İşgücüne Katılım Oranı (%) 32

Tablo 7: Geniş Yaş grubu ve Cinsiyet Ayrımında İstihdam Oranları (%) 33

Tablo 8: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler (NACE Rev. 2) (15 yaş ve üzeri) 34

Tablo 9: İşteki Duruma Göre İstihdam (15 yaş ve üzeri-bin kişi) 35

Tablo 10: Türkiye'de Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam (15 yaş ve üzeri) 36

Tablo 11: Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı (15+/15-24 yaş -%) 38

Tablo 12: Türkiye Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları(%) (15 yaş ve üzeri) 39

Tablo 13: Şanlıurfa Mesleklere Göre İşe Yerleştirme Sayıları (2016) 41

Tablo 14: Şanlıurfa yıllar İtibariyle Cinsiyete Göre İşe Yerleştirme (2011-2016) 42

Tablo 15: TRC2 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılma Oranı (15 yaş ve üzeri-%) 42

Tablo 16: TRC2 Bölgesi İşteki Duruma Göre İstihdam (15 yaş ve üzeri-bin kişi) 43

Tablo 17: TRC2 Bölgesi İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Oranı (NACE Rev. 2) (15 yaş ve üzeri) 44

Tablo 18: TRC2 Bölgesi Kayıt Dışı İstihdam (15 yaş ve üzeri) 45

Tablo 19: TRC2 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı (%) 46

Tablo 20: TRC2 Bölgesi Genç İşgücü Durumu (15-24 yaş) 46

Tablo 21: Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin En Çok Faaliyet Gösterdiği İlk 15 Sektör (2017) (Nace Rev. 2) 49

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yıllara Göre Suriyeli Nüfus 19

Şekil 2: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler 22

Şekil 3: Yıllara Göre Geçici Barınma Merkezlerinde Kalan Suriyeli Nüfus 25

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü Derinlemesine Mülakat Soruları ek s.1

Ek-2: Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü Derinlemesine Mülakat Soruları ek s. 2

Ek-3: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Koordinasyon Ve Bilgilendirme Merkezi Derinlemesine Mülakat Soruları ek s. 3

Ek-4: Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Derinlemesine Mülakat Soruları ek s. 4

Ek-5: Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Derinlemesine Mülakat Soruları ek s. 5

Ek-6: Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi Derinlemesine Mülakat Soruları ek s. 6

GİRİŞ

Göç geçmişten günümüze bir süreç olarak devam edegelmiştir. Türkiye, cumhuriyetin ilanından sonra bazen göç veren bazen de göç alan bir ülke olmuştur. Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan göç hareketleri Türkiye'nin ekonomik, sosyolojik ve kültürel yapısını etkilemiştir.

Ortadoğu da yaşanan ve *Arap Baharı* olarak nitelenen değişim süreci Ortadoğu'daki birçok ülkenin siyasal rejimlerinin değişmesine sebep olmuştur. Ortadoğu'da yaşanan değişime sebep olan çatışma durumu; en başta çatışmaların yaşandığı ülkeleri daha sonra komşu ülkeleri ve hatta bütün dünyayı etkilemiştir. Şiddet ve çatışmaların yaşandığı ülkelerde yaşayan insanlar en yakın komşu ülkelere sığınmışlardır.

2011 yılının Mart ayında Suriye'de yaşanan çatışmalardan dolayı Suriyeli vatandaşlar kitlesel olarak Türkiye'ye sığınmaya başlamışlardır. Suriye'de yaşanan çatışmalı duruma ilişkin gelişmeler bütün devletleri, en çok da Suriye ile 911 Km.'lik sınır komşusu olan Türkiye'yi etkilemiştir.

28 Mart 2019 itibarıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 3 milyon 641 bin 344 Suriyeli sığınmacı Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye'ye sığınanlardan 140 bin 78 kişi Geçici Barınma Merkezlerinde kalırken geri kalan kısmı da kendi imkânlarıyla Türkiye'nin herhangi bir şehrinde, ama daha çok sınıra yakın şehirlerde kalmaktadırlar. İstanbul'dan sonra en çok Suriyeli sığınmacıyı barındıran Şanlıurfa'da toplamda 450 bin 406 kişi kalmaktadır. Bunun 41 bin 565 kişilik kısmı da Şanlıurfa'da Geçici Barınma Merkezlerinde kalmaktadırlar. Bu boyutta Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmak Şanlıurfa ilinde birbiriyle bağlantılı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sığınmacıların sorunlarının çözümünde Şanlıurfa ilinde faaliyet gösteren kurumlardan; Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü, Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi, Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi ve Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası gibi kurumlara önemli görevler düşmektedir. Suriyeli sığınmacıların yüzleştikleri sorunların çözümünde ismi sayılan kurumların içinden en önemli olanı ise Göç İdaresi Genel

Müdürlüğüdür. Bunun yanında bu alanda hizmet veren çok sayıda STK'da kurulmuştur.

Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasalarına entegrasyonu sürecinde göç konusuyla ilgili kurumların sığınmacılar ile ilgili ortaya koydukları faaliyetler ve koordinasyon içinde çalışmaları önem arz etmektedir. Bu tezin öncelikli amacı, göç sürecinde sığınmacıların sosyal ve ekonomik sisteme entegrasyonunda kurumların üstlendikleri görevleri ve bu görevleri yerine getirirken aralarındaki koordinasyon düzeyini ve bu çerçevede hangi faaliyetleri gerçekleştirdiklerini incelemektir. Bu çerçevede;

Birinci bölümde, göç kavramı ve zorunlu göç kuram ilişkisinden hareketle göç kuramlarının göçü analiz yöntemlerini ve göçü tetikleyen nedenleri açıklama biçimleri değerlendirilecektir. Göç süreçlerinin yönetiminde en önemli aktör devlettir, zorunlu göç bağlamında devletlerin göç politikalarını hangi çerçevede nasıl inşa ettikleri sorusunun cevabı devletlerin göç politikaları başlığı altında aranacaktır. Göç sürecinde önemli roller üstlenen aktörlerden biri olan Devletin uygulayacağı politikalar göç etmek zorunda kalan kişilerin toplumsal entegrasyonu kadar iş ve üretim süreçlerine entegrasyonunda da önemli sonuçlar üretmektedir. Yine bu bölümde göç sürecinin yönetiminde görev alan kurumlar ve devletlerle iş birliği yaparak pozisyon alan uluslararası ve ulusal sivil toplum kurumlarının yürüttüğü faaliyetler göç, entegrasyon ve kurumlar alt başlığında değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, zorunlu bir göç sürecine maruz kalarak Suriye'ye sınırı olan ülkelere sığınan Suriyelilerin demografisine yer verilmiştir. Göç sürecinde Lübnan, Ürdün gibi Suriye'ye sınırı olan diğer ülkelere de kitlesel olarak göç gerçekleşmiştir. Ancak en büyük göç dalgası Türkiye'ye yönelmiştir. Dolayısıyla Türkiye'ye sığınan çok fazla sayıdaki Suriyeli sığınmacının istatistiki verilerinin sosyolojik olarak tahlili ikinci bölümde Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik tahlili başlığı altında işlenmiştir.

Üçüncü bölümde, bir taraftan kitlesel göç sonucunda Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların nasıl bir sosyo-ekonomik yapı tarafından karşılandığını analiz edilirken diğer taraftan bu karşılamada yapı ve entegrasyon sürecinde kurumların nasıl bir rol oynadığına yer verilmiştir. Türkiye'ye yönelen göç sonucunda Suriyeli

sığınmacılar pek çok şehre dağılmışlardır. Şanlıurfa, Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacı sayısının en fazla olduğu şehirlerden birisidir. Çok sayıdaki Suriyeli sığınmacının yönetilmesinde Şanlıurfa'daki kurumlara çok önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda Şanlıurfa'daki kurumlar sığınmacıların yönetilmesindeki görevlerini icra ederlerken geliştirdikleri faaliyet alanları ve birbirleri ile koordinasyon düzeyleri çok önemlidir. Suriyeli sığınmacıların Türk toplumu ile entegrasyonu için önem arz eden işgücü piyasalarına entegre olmaları için Şanlıurfa'daki kurumlar ve kurumlarla ilgili bilgilendirme Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasına entegrasyonu ve kurumlar ana başlığı altında işlenecektir. Araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi birinci alt başlıkta değerlendirilmiştir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye sığınmadan önce ve sığındıktan sonra Türkiye'nin işgücü piyasalarının arz ettikleri yapının karşılaştırması araştırma alanının sosyoekonomik yapısı başlığı altında değerlendirilmiştir. Üçüncü alt başlıkta, araştırma alanındaki Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü, Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi, Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi ve Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası gibi ilgili altı tane kurumun yapısal özellikleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca ilgili altı kurum ile yarı yapılandırılmış sorularla yapılan derinlemesine mülakat sonucunda elde edilen bulgular da bu başlıkta işlenmiştir. Dördüncü alt başlıkta ise, Şanlıurfa'daki kurumların Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasalarına entegrasyonu için koordineli çalışıp çalışmadıklarının tespiti için yapılan derinlemesine mülakat sonuçları değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

1.1. GÖÇ KAVRAMI

Sosyal bilimlerde her disiplin göçü farklı bir perspektifle değerlendirmiş ve bu çerçevede göç ve göçmene dair farklı bir sorunsalı merkezine almıştır. Göç olgusunun ortaya çıkış sebeplerini de içinde barındıran göç kavramının tanımları önemlidir. Dolayısıyla bu kısımda göç kavramına daha yakından bakılacaktır.

Göç; insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir. Bu yer değiştirme uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabildiği gibi, aynı devlet sınırları içinde de olabilir. Göçün biçimi (gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış, bireysel/kitlesel vb.) ne olursa olsun her türlü nüfus hareketleri (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı içinde yer bulur (Adıgüzel, 2016, s. 3).

Göç, ekonomik, siyasal, ekolojik, kitlesel veya bireysel nedenlerle yapılan mekan değişikliklerindeki kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşmek amacıyla coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004, s. 13).

Göç, bozulan sosyal sistemdeki dengelerin yeniden sağlanması için bir mekanizma olarak görülürken, toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketi olarak da kabul edilmektedir. Göç, nüfusu mekânda yeniden dağıtarak işgücünün üretimi daha etkin kılacak şekilde dağılımını sağlayarak mekân organizasyonunun yeni şartlara uyumunda en etkili mekanizmalardan biridir (Tekeli, 1975, s. 153-159). Görüldüğü gibi literatürde pek çok göç tanımı mevcuttur ancak tezin temel meselesi olan Suriyelilerin zorunlu göçünü açıklayabilmek için bir sonraki başlıkta zorunlu göç ve kuramların yaklaşımlarına yer verilecektir.

1.2. ZORUNLU GÖÇ VE GÖÇ KURAMLARI

İnsan iradesine göre göç, gönüllü ve zorunlu göç sınıflandırması(Ficther, 2001, s. 155) üzerinden yapılmaktadır. Dolayısıyla bu sınıflandırma göç olayının sebeplerini de kapsamaktadır. Gönüllü yapılan göçlerde başlangıçtan sonuna kadar göç etme kararı noktasındaki irade bireylerdedir. Yani başka bir yere gidip gitmeme konusunda özgürdürler. Buna karşılık zorunlu göçlerde bireylerin iradesi dışında bir durum ortaya çıkmaktadır. Savaş tehlikesi, otoriter rejimlerin muhaliflerine olan tehditleri ve can güvenliğinin olmaması insanlara göçten başka çıkar yol bırakmamaktadır. Buradan hareketle zorunlu göç iki grupta incelenebilir. Birincisi, resmi otoritenin kontrolünde yapılan göçlerdir. Bu yolla insan toplulukları bir yerden başka bir yere kontrollü olarak yer değiştirir. İkincisi, insanların baskı, şiddet ve tehditten kurtulmak amacıyla yer değiştirmeleridir. Başka bir yere kaçıp izini kaybettirme ya da başka bir ülkeye kaçıp iltica etme sık görülen örnekler arasındadır. Zorunlu göçler, daha çok ülkelerin içinde bulunduğu siyasi karışıklık, savaş ve yoğun terör olaylarından kaynaklanmaktadırlar (Yalçın, 2004, s. 17-18).

Zorunlu göç sınıflandırmasından hareketle birinci grupta yer alan ve Türkiye tarihinde İskânlı Muhacirler olarak kayda geçen göçlerin büyük bir kısmı karşılıklı olarak Türkiye ve başka bir devletin himayesi ve yardımı altında gerçekleştirilmişlerdir. Kitlesel boyutlarda gerçekleşen göçlerin birçoğu iki devletin karşılıklı anlaşması sonucu gerçekleşmiştir.

Şimdiye kadar uluslararası göçü bütün yönleri ile açıklayan tek bir göç teorisi söz konusu olmamıştır. Aksine birbirinden ayrı olarak geliştirilmiş ve parçalanmış birden fazla kuram geliştirilmiştir. Dolayısıyla günümüzde uluslararası göç süreçlerinin tek bir disiplinin imkânlarıyla veya tek bir analiz düzeyine odaklanılarak tüm yönleriyle tahlil edilmesi mümkün değildir (Massey, Arango, Hugo, Kouaoucı, Pellegrino ve Taylor, 1993, s. 432). Sosyoloji, ekonomi, siyaset, uluslararası ilişkiler gibi disiplinler göçü olgusal olarak farklı açılardan açıklamışlardır. Ancak bu çalışmada siyasal sebeplerin tetiklediği Suriye'li göçünün sosyo-ekonomik tahlili yapılacağından sosyolojik ve iktisadi göç teorilerine yer verilecektir.

Petersen'ın Göç Tipleri; William Petersen, itme ve çekme faktörlerinin temel sebebine odaklanarak yaptığı çalışmasında tarihsel döngünün öneminden

hareketle zamanla itme ve çekme faktörlerinin yer değiştirebileceğini ifade etmiştir. Göçleri anlamak açısından ekonominin yapısı belli sınıflar için farklılıklar arz etmektedir. Bu çerçevede ekonomik yaşamdaki dalgalanmalar üst, orta ve alt sınıfları farklı etkilediğinden William Peterson beş göç tipi belirlemiştir. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

Birincisi İlkel Göç (Primitive Migration), Bu göç tipi doğal çevrenin yarattığı itme faktörlerinden olan kuraklık, kötü hava şartları vb. sebeplerle oluşan göç çeşitlerini kapsamaktadır. İkincisi Zorunlu Göç (Forced Migration), Sosyal durumun yarattığı baskıdan hareketle göç edecek olan kişilerin göç kararı üzerinde herhangi bir inisiyatifinin olmadığı göç tipini ifade etmektedir. Üçüncüsü Yönlendirilmiş Göç (İmpelled Migration), Sosyal durumun yarattığı baskıdan hareketle göç edecek olan kişilerin göç kararı verirken inisiyatif kullanabilecekleri göç tipidir. Dördüncüsü Serbest Göç (Free Migration), Bu göç tipinde itici faktörler olmadığından göçmen göç kararını kendisi vermektedir. Dolayısıyla bu göç tipi kitlesel değil, bireysel tercihlerle hareket eden kişisel göçleri tarif etmektedir. Beşincisi Kitlesel Göç (Mass Migration), Teknolojik gelişme ile beraber dünyadaki ulaşım yollarının ve imkânlarının artması ile bu göç tipi ortaya çıkmaktadır. Bu göç tipini diğer dört göç tiplerinden ayıran özelliği göçün kolektif bir olguya dönüşmesidir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler ve öncü göçmenlerin kurdukları ağlar yeni göçlere ivme kazandırarak kitlesel göçü ortaya çıkarmıştır (Peterson, 1958, s. 259-264). Peterson'ın göç sınıflandırmasında tez konusu açısından önemli olan kısmı zorunlu ve kitlesel göç sınıflandırmasıdır. Zorunlu olarak doğanın ya da sosyal durumun yarattığı savaş gibi faktörlerin etkisi ile göç ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu faktörleri bir araya getirdiğimizde kitlesel ve zorunlu göç örneklerinden Türkiye tarihinde yaşanan Suriye sığınmacı akını dâhil birçok örnek mevcuttur.

Çift Yönlü ve Bölünmüş İşçi Sınıfı; M.J. Piorre ''The Shifting Grounds for Immigration'' adlı çalışmasında uluslararası işgücü göçünün temel belirleyicisinin çekici faktörler olduğunu iddia etmektedir. Gelişmiş ülkelerde yerli işçi ve yerli olmayan işçi (yani göçmen işçi) gibi çift yönlü bir işçi sınıfı yapısı söz konusudur. Yerli işçiler daha güvenli ve yüksek maaşlı işlerde istihdam edilirken, nitelik açısından az nitelikli, düşük maaşlı, tehlikeli işlerde ise yerli olmayan işçiler yani göçmenler çalıştırılmaktadır. Düşük maaşlı, çalışma şartları kötü ve ülke

vatandaşlarının çalışmak istemediği işler ağırlıklı olarak göçmen işçilere verilmektedir. Göçmen işçiler kendilerine sunulan düşük maaşlı şartları kötü olan işleri kabul etmek zorundadırlar. Çünkü pazarlık güçleri olmadığı gibi çoğunun yasal belgeleri olmadığından işçiler bu ağır şartlı işleri kabul etmektedirler. Hatta göçmen işçiler kabul ettikleri bu işleri kendi ülkelerindeki yoksulluk ve işsizlik şartlarından daha kazançlı buldukları için kabul etmektedirler. Bu açıdan göçe bakıldığında göç sınıfsal bir bölünmeye tabi tutulmuştur(Malkara, 2017, s. 48; King, 2012, s. 17; Piorre, 1986, s. 23-33).

Göçmen İlişkiler Ağı(Network) Kuramı; Göç/göçmen ağı kavramsal olarak şöyle tanımlanabilir; göç ağı, göçmenlerin aileleri, arkadaşları ve ülkelerinde kalan yakınları ile karşılıklı ilişkilerin bir bütünüdür. Göç ağlarına fayda maliyet mantığıyla bakıldığında ağlar, göç sürecinin maliyet ve risklerini azaltarak daha sağlam ve sürekli yenilenen göç kanallarının oluşmasına sebep olmaktadır. İlk göçmenler göç veren ve alan toplulukları birbirine bağlayan alt yapılar oluşturmaktadırlar. Oluşan bu bağlantı göç veren topluluktaki diğer bireylere göç olanağı sağlamaktadır. Yeni göç dalgaları kurulan bu ağı harekete geçirir ve sonradan gelen göçmenlere ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanma fırsatı verir. İlk tecrübelerden sonra gelen göç kendi dinamikliğini içinde barındırarak sürekli yenilenen bir sarmala dönüşür. Göçmen ilişkiler ağı, terk edilen yer ile yeni yerleşilen yerde daha önce göç edenler, yeni göç edenler ya da hiç göç etmemiş kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarını daha da somutlaştırmaktadır (Massey vd., 1993, s. 448-449; Güllüpınar, 2012, s. 20).

Göçmen ağlarının oluşturduğu ağ ilişkileri, kişiler için göçü cazip kılmak amacıyla yabancı istihdamını mümkün kılan toplumsal sermayeyi önemli hale getirmektedir. Bu kuram göçü kendi kendini idame ettiren bir yayılma süreci olarak kavramsallaştırmasıyla diğer göç kuramlarından farklılaşmaktadır. Uluslararası göç, bir kez başladıktan sonra ağ ilişkileri göç veren toplumda isteyen herkes herhangi bir engelle karşılaşmadan göç edilebilir hale gelinceye kadar güçlenerek devam eder ancak belli bir noktadan sonra azalmaya başlar. İki ülke arasındaki göçmen akışının Neo-Klasik teorinin öne sürdüğü ücret farklılıkları ya da istihdam oranları ile ilişkisi çok zayıftır. Çünkü göç ağları geliştiğinden göçün maliyeti ve ilişkili riskler düştüğü için dolayısıyla bu ilişki (ücret, istihdam, göç akımının büyüklüğü) arka planda

kalmaktadır. Ağlar genişledikçe ve göç etmenin maliyetleri ve riskleri düştükçe, göç akışlarının sosyo-ekonomik seçiciliği azalır ve göç edenler göç veren toplumun genelini daha fazla temsil etmeye başlar (Massey vd., 1993, s. 449-450).

Göç Sistemleri Kuramı; Bu kuram göçü uluslararası ilişkiler bağlamında, ekonomik ve politik temelli olarak ele almaktadır. Bu bağlamda iki ya da daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluşturmuştur. Bu ilişki ve ilişkiler bütünü yakın iki ülke arasında gerçekleşebileceği gibi birbirleriyle aralarında çok fazla mesafe bulunan ülkeler ve bölgeler arasında da kurulabilir (Güllüpınar, 2012, s. 24). Örneğin Suriyeli göçmenlerin Türkiye, Avrupa Ülkelerine vb. ülkelere sığınmaları göç ve mesafe bağlamında birer örnek olabilir.

Göç sistemleri kuramına göre; göç, devletler arasındaki tarihsel ilişkilerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu kuramda göç hareketinin, göç veren ve göç alan ülke arasında önceden var olan ve sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım ya da kültürel bağlara dayanan ilişkiler üzerinden ortaya çıktığı iddia edilmektedir (Güllüpınar, 2012, s. 26). Ülkeler arasındaki ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ilişkilerden hareketle Türkiye Suriye'ye 911 km gibi çok uzun sınır komşusu olması ve tarihsel olarak ticaret, yatırım ve özellikle Suriye sınırına yakın şehirlerde ağırlıklı olarak görülen akrabalık ilişkileri ve kültürel yakınlıklar Suriyeli sığınmacıların daha çok Türkiye'ye sığınma durumunu açıklamaktadır.

Kurumsalcı Teori; bu teori göçmen ağlarının kurumsallaşma yoluyla varlık kazanmış olduğu bilgisinden hareket etmektedir. Göçmen ağları iki yönüyle açıklanabilir. Birincisi kurumsal yönü, ağı yöneten ve göçmenlerin işlem ve göç maliyetlerini azaltan kural ve normları temsil etmektedir. İkincisi ağın örgütsel yönü, ağ içindeki öncü göçmenlere pratikte yapılan yardımları temsil etmektedir. Bütün bunlara rağmen göçmen ağları göçmenler için en etkili yol değildir. Çünkü öncü bir göçmenin başına gelenler bütün ağı etkileyebilir. Bu sebeple göçmen ağları potansiyel bir göçmen için hem fırsat hem de tehdit olabilir. Göçmen ağları sosyal sermaye denilen kurumsallaşmış normlar sayesinde ayakta kalmaktadır. Ancak otonom göçmen kurumlar tarafından tamamlanmaktadır. Otonom kurumlar ise insan kaçakçıları, iş bulma ajansları ya da insani yardım kuruluşları olarak ifade edilebilir

(Hangen-Zanker, 2008, s. 17-19). Sosyal sermaye kavramı ağ ilişkilerinin kurumsallaşması açısından önem kazanmaktadır. Çünkü ağ ilişkilerinin temelinde sosyal ilişkiler yer almaktadır. Dolayısıyla sosyal sermaye kavramı, göçmenlerin hem göç edilen yer hem de yerleşilen yerde eski göçmen ve göçmen olmayanlarla akrabalık, arkadaşlık ve toplumun ortak kökeninden hareketle gelişen bireysel bağlarının kurumsallaşmasında rol oynamaktadır. Hatta sosyal sermaye ağ ilişkilerinde göçmenlerin yer değiştirmesinde maliyetlerin düşmesi içinde olanak sağlamaktadır. Sermaye zengini ülkelere gitmek üzere yola çıkan göçmenlerin taleplerini karşılaması için çeşitli konularda boşluklar ortaya çıkmaktadır. Bu da özel girişimlerin ortaya çıkan bu boşluklardan yararlanmasına imkân tanımaktadır. Girişimciler ve kuruluşlar göçmenlerce rağbet gördükçe yukarıda ifade edildiği üzere sosyal sermaye kavramı yine devreye girmektedir. Nihayetinde kurumlar ve kuruluşlar göçe teşvik ve devamlılık sağlamak için uluslararası göç akımlarının kurumsallaşmasına yardımcı olmaktadırlar. Ek olarak göçmenlerin girişine yönelik talepleri karşılanan sermayenin çıkarları düşünüldüğünde piyasada neredeyse yarı meşru bir karaborsa görülmeye başlanmaktadır (Massey vd., 1993, s. 450-451). Sosyal sermaye ile ağ ilişkilerinin kurumsallaşması sonucunda bazı kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumların isimleri verilmeden Suriyeli sığınmacıların toplumsal entegrasyonunda etkileri bir sonraki alt başlıkta değerlendirilecektir.

1.3. GÖÇ, ENTEGRASYON VE KURUMLAR

Türkiye'deki Suriyeliler konusunda devlet kurumlarının ve ulusal ya da uluslararası STK'ların Suriyeli sığınmacıların entegrasyonu sürecinde nasıl bir işlev yerine getirdiği ve bu işlevi diğer kurumlarla koordinasyon içinde gerçekleştirip gerçekleştirmediği önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır.

Suriyeli sığınmacılar Türkiye'ye geldikleri ilk yıllarda daha çok kamplara yerleştirilmişlerdir. Ancak kamplara yerleştirilenlerin onlarca katı ise kamp dışında yaşamaya başlamıştır. Göçün başladığı ilk dönemlerde gelen Suriyeli sığınmacıların kamplara yerleştirilmelerinin amaçlarından birisi göçmenlerin Türkiye toplumu ile uyumlaştırılmaları (entegrasyon) sürecinde kampların bir hazırlık evresi olarak görülmesidir. Dolayısıyla Göç İdaresi Genel müdürlüğü verilerine göre 2013 yılında kampta kalan Suriyeli sığınmacı sayısı 210.386 iken 2015 yılında 267.243 kişiye

ulaşmıştır. Ancak 2015 yılından sonra kampta kalan Suriyeli sığınmacı sayısının azaldığı görülmektedir (İkinci bölüm Şekil 3).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Göç İdaresinin faaliyetleriyle yapılan kayıtlama işlemleri Suriyeli sığınmacıların entegrasyonu açısından önemlidir. Çünkü yapılan kayıtlamalar sonucu Suriyeli sığınmacı sayısı netlik kazanmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan net rakamlar sayesinde Suriyeli sığınmacılara hem Türkiye'deki kurumların hem de ulusal ve uluslararası kurumların yapacakları yardımların ulaştırılması kolaylaşmaktadır.

Entegrasyon, bir toplumda var olan değişik etnik ve sosyal grupların o ülkede mevcut tüm olanaklara eşit erişimi ve aralarında sürtüşme olmaksızın uyumlu bir hayat sürmesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak sınıf, etnisite, cinsiyet temelinde bölünmüş günümüz toplumlarında dezavantajlı konumda olan ve toplumsal olanaklardan eşit yararlanamayan gruplar da vardır. Göçmenlerin yanı sıra kadınlar, özürlüler, yaşam döngüsünün gençlik ve yaşlılık döneminde bulunanlar bu gruplar arasında sayılabilir. Ancak göçmenler genç, yaşlı, kadın söz konusu grupları kendi içlerinde barındırmalarının ötesinde etnik köken, ırk ya da kültürel farklılıklardan ötürü ek ayrımcılıklara uğrarlar. Entegrasyon kavram olarak yumuşak olduğundan, bazen asimilasyonu bazen de çok kültürlülüğü kastetmek için kullanılabilir. Asimilasyon, göçmenlerin toplum içinde dağıtılması, özümsenmesi ve sonunda göç alan toplumdan ayırt edilemez hale gelmesidir. Çok kültürlülük ise etnik veya diğer farklılıkların toplum tarafından emilmesi ve desteklenmesine bağlı olarak farklı kimliklere sahip grupların heterojen ama istikrarlı bir toplumda bir arada yaşamalarıdır (Stalker, 1994, s. 71-73).

Entegrasyondan çok kültürlülüğe uzanan farklı yaklaşımlar uygulama alanı bulmuştur. Göçmenlerden yerleşiklik kazananlar kültürel açıdan farklı olmaları durumunda en az birkaç kuşak boyunca dillerini ve kültürlerinin bazı öğelerini muhafaza etmişlerdir. Dolayısıyla hükümetler yerleşikliği tanımaları açısından ülkelerde bireysel asimilasyondan kültürel farklılığın bir ölçüde kabul edildiği politikalar uygulanmıştır. Bu açıdan çok kültürlülük politikaları çerçevesinde Kanada, Avusturalya ve İsveç'te 1970'lerden bu yana göçmenlere azınlık, kültürel ve politik haklar tanınmıştır. Sürekli yerleşmeyi reddeden hükümetler ise ulusal birlik

ve kimliğe karşı tehdit olarak gördükleri çoğulculuğa karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla göçmenler marjinal etnik azınlıklara dönüşmüşlerdir. Buradan hareketle izlenen politikalar ne olursa olsun göç, toplumun çoğunluğunu oluşturan kısımlarında özellikle ekonomik kriz dönemlerinde tepki yaratmaktadır. Ve azınlıklar yaşam standartlarına, yaşam tarzına ve sosyal uyuma tehdit olarak algılanmalarına sebep olmaktadır (Toksöz, 2006, s. 37).

1.4. GÖÇ VE DEVLET POLİTİKALARI

Her devlet göç politikalarını mevcut olan belirli hukuki çerçeveye uygun olarak gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla her devlet kendi dinamiklerinden hareketle göç politikalarını belirlemektedir. Ancak devletlerin uyguladığı genel göç politikası kitlesel göçmen hareketleri karşısında kimi zaman insani nedenlere bağlı olarak farklı biçimler almaktadır. Türkiye, tarihsel süreçte birçok kitlesel göç hareketine maruz kalmıştır. Bu çerçevede genel göç politikasında günün şartlarına göre bazı değişiklikler yapmak durumunda kalmıştır.

Türkiye'de göç politikası, güvenlik algısından bağımsız düşünülemediğinden iskân siyasetinin kapsadığı göçmen kabul politikaları ve iskân siyaseti uygulamaları önemlidir. İskân siyasetinde ve göç politikalarında temel belge niteliğinde olan 2510 ve 5443 sayılı iki İskân Kanunu, değişen göç ve iskân politikası uygulamada birçok örneği ile ön plana çıkmaktadır (Emek İnan, 2016, s. 1).

Literatürde Türkiye'nin göç politikasını belirleyen üçü öncelikli beş faktör olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin göç politikasını belirleyen beş faktörün değerlendirilmesi, bu alanda oluşturulan kamu politikasını analiz etmek için önem arz etmektedir. Bu faktörleri şöyle özetlemek mümkündür. Birinci faktör, ulus devletleşme çalışmaları ile başlayan ve 1923-1960 yılları arasını kapsayan dönemdeki göç politikalarıdır. Türkiye'nin kuruluş yıllarında ulus devlet kurma çabaları yanında milli kimlik ve aidiyet oluşturma politikası merkezi önemdedir. Milli kimlik ve aidiyet oluşturma siyaseti çerçevesinde Türk soyu ve kültürü taşıyan göçmenlerin ülkeye yerleştirilmesini içeren göç politikası bir takım yasal düzenlemelerle bu dönemde hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda; 1932 tarihli ve 2007 sayılı Türkiye'deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun ile bazı mesleklerin yalnız Türk vatandaşları tarafından yapılması, ayrıca

1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu'nda Türkiye'ye göç etme hakkının sadece ''Türk soyundan meskûn veya göçebe'' kişilere verilmesi hüküm altına alınmıştır. İkincisi, Türkiye'nin North Atlantic Treaty Organization (NATO)'a üye olması ile başlayan süreçtir. Soğuk savaş döneminde sınır kapılarını kapatan Türkiye, göç politikalarını güvenlik temelli geliştirmiştir. Üçüncüsü, Türkiye'nin coğrafi çekince ile Cenevre Sözleşmesi'ni imzalaması çerçevesinde göç politikalarını şekillendirmesidir. Bu dönemde NATO'ya ve Cenevre Sözleşmesine dayanarak göç politikasını oluşturan Türkiye, 1990'lı yıllara geldiğinde, küresel göçün yeni bir biçimi ile karşılaşmıştır (ORSAM, 2012, s. 16-17).

Dördüncüsü, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik tartışmaları çerçevesinde göç politikalarını şekillendirmesidir. Avrupa'da yapılan uluslararası göç değerlendirmelerinde ''göç veren'', ''göç alan'' ve ''göç geçiş ülkesi'' tanımlamalarının her birini taşıması nedeniyle Türkiye farklı yerde durmaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkilerinde uluslararası göç konuları en önemli gündem maddeleri olmuştur (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 300-301). Son on beş yıllık süreçte Türkiye ''sistemsiz, esnek ve geçici'' göç politikalarını terk ederek, bunların yerine Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde ulus üstü ve hükümetler arası örgütlerin işbirlikleri ekseninde kurumsallaşan göç politikaları ve uygulamaları geliştirmiştir (İçduygu, Sert ve Karaçay, 2009, s. 1-4).

Beşincisi, 2011 yılından bu yana Suriye'de yaşanan çatışmalar nedeniyle üç milyondan fazla sığınmacı Türkiye'ye sığınmıştır. Suriye'den Türkiye'ye yönelen göç hareketi yine daha iyi teşkilatlanmış bir göç yönetimi ve sağlam temellere dayandırılmış kamu politikasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. ''geçici koruma'' statüsü ile Türkiye'de koruma altına alınan sığınmacıların özellikle barınma, yerli halkla entegrasyonu, çalışma ve iaşe maliyetleri gibi sorunları Türkiye'nin göç politikalarını büyük ölçüde etkilemiştir.

Kurumsallaşan göç politikalarından hareketle ilgili ulusal ve uluslararası kurumların göçmen entegrasyonunda üstlendikleri rollerinin değerlendirilmesi diğer başlıkta yapılacaktır.

1.5. KURUMLARIN ENTEGRASYON SÜRECİNDEKİ ROLÜ

Genel olarak göç yönetiminde özel olarak da işçi göçü yönetiminden sorumlu aktörler üç gruba ayrılabilir: birincisi, devlet kurumları; ikincisi, sivil aktör-hükümet dışı kuruluşlar; üçüncüsü, International Organization For Migration (IOM), İnternational Labour Organization (ILO), United Nations High Commissioner For Refugees (UNHCR), United Nations Development Programme (UNDP), World Health Organization (WHO) ve Avrupa Birliği (AB) Türkiye deklarasyonu gibi uluslararası hükümet kuruluşlarının ülke ofisleridir (Kartal ve Dikmen, s. 9). Devlet düzeyinde temsiliyet boyutuna göre göç politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması, bakanlıklardan bilimsel araştırma kuruluşlarına kadar geniş bir alandaki kurumların sürece dahil olmaları önemlidir. Çünkü bunların her biri, kendi uzmanlık alanlarından hareketle göç politikalarını planlar, şekillendirir ve uygular. Ulusal ve uluslararası kurumların temelde göçe ilişkin ne tür görevler üstlendiklerine bir diğer iki alt başlıkta çok detaylandırmadan değinilecektir.

1.5.1. Uluslararası Kurumlar

Göç yönetiminde uluslararası kurumlar/kuruluşlardan IOM, ILO, UNHCR, UNDP ve WHO gibi kuruluşlar ön plana çıkmaktadırlar. Her kurum kendi çapında göç ile ilgili çeşitli faaliyet alanları geliştirmiştir. Ve geliştirdiği bu faaliyet alanlarına göre hareket etmektedir. Göç yönetiminde uluslararası kurumlardan faaliyet alanlarının daha fazla olması ile ön plana çıkan IOM ve UNHCR değerlendirilecektir.

IOM (International Organization For Migration- Uluslararası Göç Örgütü): IOM, 1951 yılında kurulan göç alanında lider uluslararası bir organizasyon olduğundan devlet ve devletlerarası ve sivil toplum kuruluşları ile çalışmaktadır. 100'den fazla ülkede gözlemci statüsü ve 8 ülkede de ofisleri bulunan ek olarak da 173 üye devletten oluşan IOM düzenli göçü teşvik eden uluslararası bir organizasyondur. IOM görev alanlarını şu şekilde tanımlamaktadır: Göçün düzenli ve insani yönetimini sağlamak, göç konularında uluslararası işbirliğini teşvik etmek, göç sorunlarına pratik çözümler aramaya yardımcı olmak ve mülteciler ve ülke içinde yerinden olmuş kişiler de dâhil olmak üzere ihtiyacı olan göçmenlere insani yardım sağlamak için çalışmaktadır. Diğer taraftan göç ve gelişme, göçün

kolaylaştırılması, göç düzenleme ve zorunlu göç gibi göç yönetimi alanında da çalışmaktadır (https://www.iom.int/about-iom, 24.07.2019) .

UNHCR (United Nations High Commissioner For Refugees- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği):

UNHCR'den önce 1947'de mültecilerin yaşamlarıyla ilgili her alanda kapsamlı şekilde ilgilenmek üzere kurulan Uluslararası Mülteci Örgütü (International Refugee Organization-IRO-UMÖ) söz konusuydu. Kurulan bu örgüt, mültecilerin korunması ile ilgili devletlerle yaptığı anlaşmalar itibariyle uluslar üstü bir nitelik taşımaktadır (Jaeger, 2001, s. 732) . Ancak daha sonra Doğu-Batı çatışması arasında kalan Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ), taraf tutmak, Batı'ya ucuz işgücü sağlamak ve muhalif gruplara yardım etmek gibi çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Yaşanan bu çatışmalar sonucunda UMÖ'nün bütçesine hem devletler tarafında yapılan yardımlar hem de yardım eden devlet sayısı azalmıştır. Nihayetinde UMÖ'nün çalışmaları 1951'de sona ermiştir (UNHCR, 1 Ağustos 2005, s. 6).

UMÖ'nün çalışmaları sona erdikten sonra mültecilerin korunması ile ilgilenecek bir kuruma ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Daha sonra Birleşik Devletler'de yaşanan birçok tartışmadan sonra 1949 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 319 (IV) sayılı kararı ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek komiserliği (BMMYK) kurulmuştur. Alınan kararla Ocak 1951'de çalışmaya başlamıştır. 1950 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 428 (V) sayılı kararı ile BMMYK'nın temel görevleri kendi asıl tüzüğüne eklenmiştir(UNHCR, 1 Ağustos 2005, s. 7).

Birleşmiş Milletler mülteci örgütü olarak BMMYK, BM tarafından dünyanın herhangi bir yerinde mülteci olarak sınıflandırılabilecek kişileri korumak amacıyla yapılan uluslararası mülteci hareketlerini düzenlemek, liderlik etmek ve mülteci sorunlarını çözmek üzere yetkilendirilmiştir. Burada BMMYK'nın asıl amacı, mülteci statüsünde olan kişilerin haklarını ve refahını savunmaktır. BMMYK'nın asıl mücadele alanı ise herkesin sığınma talebi, diğer devlette güvenli bir şekilde barınma ve gönüllü olarak eve dönebilme haklarını korumak olarak belirlenmiştir. BMMYK'nın kapsadığı kişiler, ırk, din, politik düşünce ve cinsiyet ayrımı olmaksızın ve tarafsız bir şekilde mültecilere ve diğer insanlara ihtiyaçları

doğrultusunda koruma ve yardım sağlamak olarak belirlenmiştir. Ayrıca BMMYK, bütün faaliyetlerinde en çok çocukların ihtiyaçlarını karşılama ve kadın eşitliğini yükseltme çabaları yer almaktadır. Diğer taraftan BMMYK'nın Yürütme Komitesi ve BM Genel Meclisi, örgütün diğer gruplara da yardımcı olmasını onaylamıştır. Bunların bir kısmı uyruksuz veya uyruğu tartışmalı olan ve bazı durumlarda ülkesinde yerinden edilmiş kişilerdir. BMMYK, insan haklarının korunmasında ve tartışmaların barışçıl bir şekilde çözülmesinde etkili olan koşulların yaratılması için, devletler ve diğer kurumları destekleyerek, zorla yerinden edilme vakalarını azaltmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda BMMYK, kendi ülkelerine dönmekte olan mültecilerin yeniden kaynaşmasını güçlendirmek arayışında olup ve mülteci yaratan olayların tekrarlanmasını önlemek için çaba sarf etmektedir (https://www.unhcr.org/tr/bmmyk-gorev-beyani, 13.08.2019).

1.5.2. Ulusal Kurumlar

Göç yönetiminde veya işçi göçü yönetiminden sorumlu kurumları iki grupta sınıflandırmak mümkündür. Birinci grup, devlet kurumlarıdır. İkinci grup ise sivil örgütler-hükümet dışı kuruluşlardan oluşmaktadır. Göç konusuna bakan ulusal kurumların en tepesinde İçişleri Bakanlığı yer almaktadır. Bakanlığın göçe ilişkin sorumluluk alanı; Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacıların veya genel olarak göçmenlerin Türkiye sınırları içinde kamu düzenini bozmasının önüne geçmektir. İçişleri Bakanlığı bünyesinde 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göç alanı ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlayarak Türkiye'nin göç politikalarını geliştirmek ve uygulamaktan sorumlu bir kurumdur. Görevleri; yabancıların ülkeye girişi, kalışı ve ayrılmaları ile ilgili işlemler, ülkeden çıkarma, uluslararası ve geçici koruma sağlama ve entegrasyon da dâhil olmak üzere göç alanında yasamaya yönelik girişimler, insan kaçakçılığı mağdurlarının korunması ve Göç politikaları Kurulu'na idari destek sağlanması vb. yer almaktadır.

Göç alanında ilgili faaliyetleri olan diğer kamu kurumlardan biri olan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yabancı işgücünün çalışma izinleri, iş güvenliği ve sağlığı, iş teftişi, sosyal güvenlik, istihdam ve mesleki yeterlilik gibi alanlarda çeşitli roller üstlenmektedir. Göçle ilgili temel kurumlardan bir diğeri

Dışişleri Bakanlığıdır. Bakanlık, tüm uluslararası anlaşmaların hazırlanması ve izlenmesi, ayrıca göç, iltica ve vize başvuruları (Türkiye'nin yurt dışındaki büyükelçilikleri dışındaki göçmenler için başlıca vize başvuru birimidir) ile ilgili işlemleri takip etmektedir. Son olarak, Başbakanlık Afet İşleri ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) da çok önemli görevler üstlenmiştir. Bu alanda özellikle Suriye'den gelen sığınmacılar dâhil olmak üzere ortaya çıkan olağanüstü durumların yönetilmesinde ön plana çıkmaktadır. Göç alanında devlet kurumlarının çalışmalarına destek veren veya yardım eden çok sayıda Sivil Toplum Kuruluşu da söz konusudur. Bunları şöyle sıralamak mümkün; Türk Kızılay Derneği, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, Mülteci Hakları Merkezi, İltica ve Göç Araştırma Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Kadın Dayanışma Vakfı, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ve ismini sayamadığımız birçok Sivil Toplum Kuruluşu bulunmaktadır (Kartal ve Dikmen, s. 9-12).

Göç alanında ilişiği olan bir diğer kurum ise Adalet Bakanlığıdır. Adalet Bakanlığı bireylerin özellikle göçmen veya sığınmacı statüsünde olan bireylerin hakları gündeme geldiğinde ön plana çıkmaktadır. Hukukun üstünlüğü ve insan hakları çerçevesinde mevzuatta bazı düzenlemelere gidilmiştir. Hatta kurumsal değişiklikler de yapılmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Adalet Bakanlığı'nın göçmen kaçakçılığı ve ilgili diğer organize suçlarda karar veren yargı mercileri için birlikte geliştirdikleri ''Hukuk Eğitimi Müfredatı'' buna örnek olarak verilebilir (Kartal ve Dikmen, s. 10-11). Adalet Bakanlığı bünyesinde hazırlanan çeşitli mevzuatlarda Suriyeli sığınmacıların statü belirleme işlemleri neticesinde bir dereceye kadar netlik kazanmıştır.

Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların koruma statülerine ilişkin sınıflandırmada iltica başvuruları kabul edilmeyen kişileri düzensiz göçmen kategorisinde değerlendirilmektedir. İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mülteci statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiye sığınmacı denir (IOM, 2009, s. 55). Dolayısıyla sığınmacılık mültecilikten önce gelmektedir. Yani bir insan mülteci olmadan önce sığınmacı olmaktadır. Sığınma bir haktır. O açıdan sığınmacılık, insan hakları hukukunda mültecilik hakkının dayandığı Cenevre Sözleşmesi'nden daha önce ve temel bir belge olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddenin

birinci fıkrasında ‘’ herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve olanaklarından yararlanma hakkı vardır.’’ (http://www.un.org/en/udhrbook/#33, 03.06.2018) şeklinde tanımlanmış bir haktır. 1951 Cenevre Sözleşmesine göre zorunlu olarak ülkesinden ayrılan herkes mülteci olarak kabul edilir. Ancak Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesini ve 1967 Protokolünü coğrafi çekince ile kabul ettiğinden Avrupa’nın dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin asıl olarak muhatap olduğu Suriye, Irak, İran, Afganistan vb. Avrupa dışındaki ülkelerden gelenlerin Türkiye’de mülteci statüsü alması, bu coğrafi çekince kaldırılmadığı sürece mümkün gözükmemektedir (Erdoğan, 2018, s. 45).

Türkiye’ye sığınan Suriyeli sığınmacıların hukuki statüleri Ekim 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği’nde Geçici Koruma Statüsü ile belirlenmiştir. Geçici Koruma, kavram olarak 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği’nde şöyle açıklanmıştır: *Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınmayan yabancılara sağlanan korumayı i*fade etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYELİ SIĞINMACILARIN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ

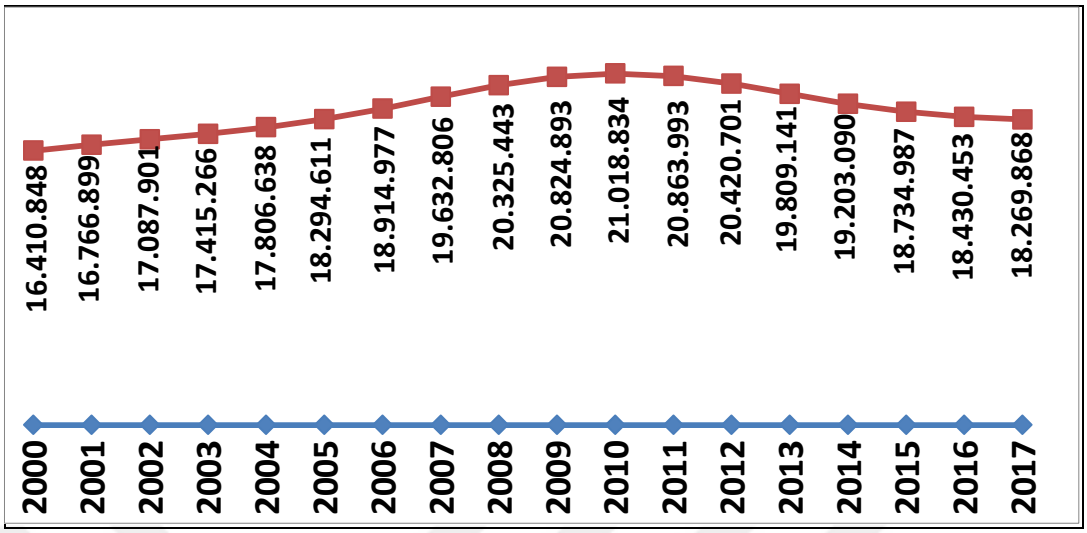
Bu bölümde Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik tahlili yapılacaktır. Göç idaresinin resmi göç verileri bu tahlilin yapılmasında temel kaynak olarak değerlendirilecektir.

2.1. SURİYELİ GÖÇÜNÜN SOSYOLOJİK VERİLERİ

Suriye'de Mart 2011'de başlayan protestoların ülke geneline yayılması ve nihayetinde protestoların iç savaşa dönüşmesiyle Suriye'de yerleşik olan milyonlarca insan yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu süreçte yerinden olanların bir kısmı ülke içinde bir göç hareketi gerçekleştirirken önemli bir kısmı ise ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Savaş gibi zorunlu bir nedene dayalı olarak ortaya çıkan göç sorunu sosyal ve ekonomik boyutları olan sonuçlar üretmiştir. Mart 2011'de başlayan çatışmalar günümüzde de sonuçlarını üretmeye devam etmektedir. Suriye'de siyasi gelişmelerin tetiklediği iç çatışmaya bağlı olarak ortaya çıkan göç olgusu, sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlar üretmiştir. Ancak göç olgusunu başlatan iç dinamiklerdir ve bu çerçeveden değerlendirildiğinde Suriyeli sığınmacıların ülkelerini terk etmeleri bir zorunluluğa dayanmaktadır. Bu durum göç teorilerinin işaret ettiği itici faktörleri öne çıkarmaktadır.

Savaş sonucu Suriye'den gerçekleşen göç hareketi sonucunda Suriye nüfusunda ortaya çıkan değişiklikler dünya bankasından derlenen verilere göre Şekil 1'de aktarılmıştır. Dünya bankasının dünya nüfusu verilerine göre 2011 yılında Suriye'de ikamet eden nüfus savaşın ilerleyen yıllarında bir azalma eğilimine girmiştir.

Şekil 1: Yıllara Göre Suriyeli Nüfus

Kaynak: https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SL-SY, 01.04.2019.

Suriye'den zorunlu olarak göç etmek zorunda kalanların önemli bir kısmı Türkiye'yi tercih etmişlerdir. Bunun, coğrafi yakınlık, kültürel yakınlık ve akrabalık ilişkileri gibi çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacılar dünya çapında 125 ülkeye sığınma talebinde bulunmuştur (Global Trends Forced Displacement in 2017, s. 14).

Pew araştırma merkezi adlı şirketinin Ocak 2018'de yaptığı araştırmada tahminen Suriye'de 2011 yılından 2018 yılına kadar geçen yedi yıllık süre zarfında 13 milyon insan yaşadığı yeri değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu sayı Suriye'de oluşan iç savaştan önceki nüfusun yaklaşık olarak yarısına denk gelmektedir. Zorunlu olarak yerinden edilen 13 milyonluk Suriyeli nüfusun 6 milyondan fazlası ülke sınırları içinde hareket ederken, geriye kalan 7 milyona yakın insan ise Suriye dışında farklı ülkelere sığınmacı olarak yerleşmiştir (https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/01/29/where-displaced-syrians-have-resettled/, 06.12.2018).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Suriyeli sığınmacılar 125 ülkeye sığınma talebinde bulunmuş ancak hangi ülkeye kaç kişinin başvurduğuna dair net rakamlara ulaşılamamıştır. 2017 yılı sonu itibari ile bazı Avrupa ülkelerine sığınma talebinde bulunan Suriyelilere ilişkin rakamsal veriler şöyledir; Almanya (496700), İsveç (103600), Avusturya (43900) ve Hollanda (30900) (Global Trends Forced Displacement in 2017, s. 6-14). Sığınma talebinde bulunanların tamamının sığınma

talebi kabul edilmiştir. Ancak bu rakamlar milyonlarla ifade edilen Suriyeli sığınmacıları ifade etmekten uzaktır. Suriyeli sığınmacıların en çok göç ettikleri ülkeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Suriyeli Nüfusun Ülkelere Dağılımı (28.03.2019 verileri)

Yer İsmi	Kaynak	Veri tarihi	Suriyeli Sığınmacı Nüfus	
Türkiye	BMMYK, Türkiye Hükümeti	28.3.2019	% 64.12	3.641.344
Lübnan	BMMYK	28.2.2019	% 16.66	946.291
Ürdün	BMMYK	11.3.2019	% 11.80	670.238
Irak	BMMYK	28.2.2019	% 4.46	253.085
Mısır	BMMYK	21.2.2019	% 2.33	132.165
Diğer (Kuzey Afrika)	BMMYK	30.11.2018	% 0.63	35.713
Toplam			%100	5.678.836

Kaynak: UNHCR, (01.04.2019), https://data2.unhcr.org/en/situations/syria.

Tablo 1'de görüldüğü üzere en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke Türkiye'dir. Ve Suriyeli sığınmacılar öncelikli olarak en yakın ülkelere yerleşmişlerdir. Tabloda yer alan 5 ülke içinde Avrupa ülkelerinin yer almaması Suriye iç savaşının tetiklediği göç sorununun bölgesel bir sorun olarak görüldüğü bilgisini üretmektedir. Tabloda en az Suriyeli sığınmacıyı barındıran ülkeler ise Kuzey Afrika ülkeleridir.

Suriyeli nüfus ile ilgili net verilerin olmamasının en büyük sebepleri Erdoğan'ın (2018, s. 63-70) çalışmasında ifade ettiği gibi şöyle özetlenebilir; Suriye'deki krizin bu kadar uzun sürmeyeceği ve Suriyelilerin kısa zaman içinde Suriye'ye döneceği beklentisi, Suriyelilerin kayıt altına alınmalarının ertelenmesine neden olmuştur. Örneğin Türkiye'ye Sığınma talebinde bulunan Suriyelilerin biometrik fotoğraf ve parmak izinin alındığı kayıtlama işlemleri ancak 2013 yılında başlayabilmiştir. BMMYK'nin kayıtlama için özel olarak dizayn edilmiş mobil kayıt araçları (TIR'lar) ile verdiği teknik destekle 20 Aralık 2013 tarihine kadar Türkiye'deki Suriyelilerin 1 milyon 450 bin kişi yani %87'si kayıt altına alınabilmiştir. Diğer taraftan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 16. maddesinde ''bireysel başvuru'' konusundaki sınırlayıcı hükme bakmak gerekir. Yönetmelikte, geçici korumanın uygulandığı süre içinde bu yönetmelik kapsamındaki yabancıların

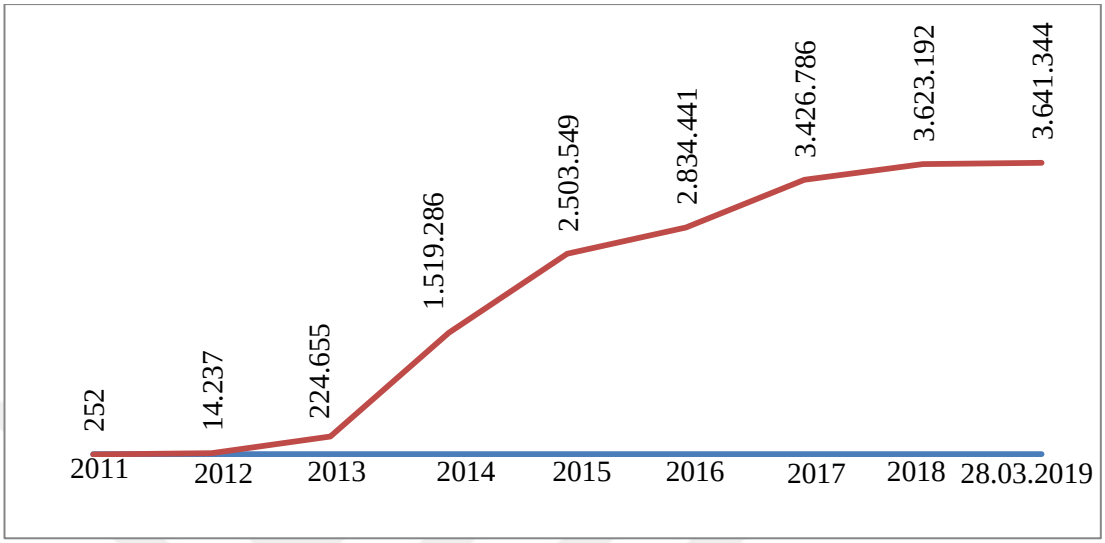
bireysel uluslararası koruma başvuruları, geçici koruma tedbirlerinin etkin şekilde uygulanabilmesi amacıyla işleme konulmaz, ifadesi özellikle üçüncü ülkelere gitmek isteyen pek çok Suriyelinin kayıt altına girmekten kaçınmasına neden olmaktadır. Suriyeliler kayıt altına alınmaları halinde kentlerde yaşadıkları ‘’serbest hayatlarının’’ son bulacağından, serbestçe çalışmayacaklarından ya da kamplara gönderilebileceklerinden hatta ileride kendi iradeleri dışında ülkelerine dönmeye zorlanacaklarından endişe etmektedirler. Suriyelilerin yaşadıkları bu endişelerde haklılık payı olabilir. Çünkü hiçbir devlet Suriye'nin geleceği hakkında herhangi bir öngörü de bulunamamaktadır. Bunun sebebi ise Suriye'de yaşanan belirsizliklerin sürmesidir. Suriyeli sığınmacıların taşıdığı başka bir endişe ise ileride Suriye'de ortaya çıkacak siyasi yapının, bu dönemde Türkiye'de bulunmalarını aleyhlerine bir faktör olarak kullanılabileceği yönündedir. Bu gerekçe de kayıt altına alınmaktan kaçınmalarını etkilemektedir.

2017 yılı sonu itibari ile 6.3 milyon Suriyeli, çoğunluğu Ortadoğu'dan az bir kısmı ise Avrupa ve başka ülkeler olmak üzere sığınma talebinde bulunmuştur (Global Trends Forced Displacement in 2017, s. 14) . Sığınma talebinde bulunanların hemen hepsinin sığınma talebi kabul edilmiştir. Türkiye'deki Suriyelilerin rakamsal verileri için BMMYK ve T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün sunmuş olduğu resmi verilerden yararlanılacaktır.

Suriye'de Nisan 2011'de oluşan savaş ortamından 2018 yılına kadar geçen sürede Türkiye'ye 3 milyon 623 bin 192 sığınmacı gelmiştir. Türkiye sığınan Suriyeli sığınmacıların rakamsal verilerinin ilki 2011 yılına aittir. İç savaşın emarelerinin görünmeye başlamasıyla birlikte ilk gün Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacı sayısı 252 kişidir (2013 Göç Raporu). 2011 yılından sonra Şekil 2'de görüldüğü gibi 2012 yılında 14 bin 237 kişiye yükselmiştir. Bir süreç olarak ifade edebileceğimiz Suriyeli sığınmacı nüfusunun artması 2019 yılında da devam etmektedir. 2019 yılı itibariyle Türkiye'ye sığınan ve kayıt altına alınmış Suriyeli sığınmacı sayısı 3 milyon 641 bin 344 kişidir. Yaşadıkları yere göre Suriyeli sığınmacıların dağılımı durumun kontrolden çıktığını göstermektedir. Türkiye'de kamplarda kalan Suriyeli sığınmacı sayısı 140 bin 78 kişi, kamp dışında kalanlar ise 3 milyon 501 bin 266 kişi olarak kayıt altına alınmıştır. Diğer bir ifadeyle Suriyeli sığınmacıların yüzde 4'ü kamplarda barınmakta iken kalan yüzde 96'sı ise kampların

dışında Türkiye'nin farklı şehirlerine dağılmışlardır. Tablo 2'de 2011 yılından itibaren Türkiye'de kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacılar görülmektedir.

Şekil 2: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (02.04.2019), www.goc.gov.tr.

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından, Suriye'den Türkiye'ye sığınanlar için geçici barınma merkezleri kurulmuştur. Suriye'den Türkiye'ye yönelik nüfus hareketlerine ilişkin 2 Nisan 2019 tarihi itibariyle göç İdaresi Genel Müdürlüğü internet sayfasında sunulan verilerden hareketle 8 ilde (Şanlıurfa, Adana, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Malatya ve Gaziantep) kurulan 13 geçici barınma merkezlerinde geçici koruma kapsamında 142 bin 676 Suriyeli sığınmacı olduğu belirtilmektedir (Tablo 2). Geçici barınma merkezlerinin kurulduğu illeri en çok Suriyeli sığınmacının barınması açısından bir sıralama yapmak istediğimizde birinci sırada 41 bin 565 kişi ile Şanlıurfa, ikinci sırada 27 bin 67 kişi ile Adana ili olduğu görülmektedir. Geçici barınma merkezlerinde en az Suriyeli sığınmacı barınan ilin 3 bin 656 kişi ile Gaziantep olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Suriyeli Sığınmacıların Geçici Barınma Merkezlerine(GBM) Göre Dağılımı (28.03.2019 verileri)

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
Şanlıurfa(3)	Ceylanpınar	16.424	41.565
	Harran	9.611	
	Suruç	15.530	
Adana (1)	Sarıçam	27.067	27.067
Kilis (2)	Öncüpınar	4.225	14.703
	Elbeyli	10.478	
Kahramanmaraş (1)	Merkez	13.629	13.629
Hatay (3)	Altınözü	7.883	16.621
	Yayladağı	4.343	
	Apaydın	4.395	
Osmaniye (1)	Cevdetiye	14.097	14.097
Malatya (1)	Beydağı	8.740	8.740
Gaziantep (1)	Nizip 2	3.656	3.656
Toplam	**140.078**		
Geçici Barınma Merkezleri Dışında Bulunan Suriyeli Nüfus	**3.501.266**		

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (02.04.2019), www.goc.gov.tr.

Suriye'deki iç savaş nedeniyle Suriye vatandaşları başlangıçta ülke içinde daha güvenli gördükleri alanlara daha sonra ise ülke dışına zorunlu olarak göç etmeye başlamıştır. Başlangıçta küçük grupların zorunlu olarak dış göç vermesi biçiminde yaşanan gelişmeler zaman içinde kitlesel bir eyleme dönmüş günümüzde yavaşlamakla birlikte devam etmektedir. Gerek AFAD gerekse de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan raporlarda biometrik kayıtları alınan Suriyeli göçmen sayısının sürekli arttığı yönünde veriler sunulmaktadır. Suriye'den gelen ilk kitlesel dalgalar büyük çapta Geçici barınma merkezlerine yerleştirildiler. Örneğin 2013 yılında Şanlıurfa'da geçici barınma merkezlerinde (Ceylanpınar, Akçakale, Harran ve Viranşehir) toplamda 67 bin 753 Suriyeli sığınmacı barınmaktaydı. 2014 yılında Şanlıurfa'da bu merkezlere yerleştirilenlerin sayısı 80 bin 402 kişi olmuştur.

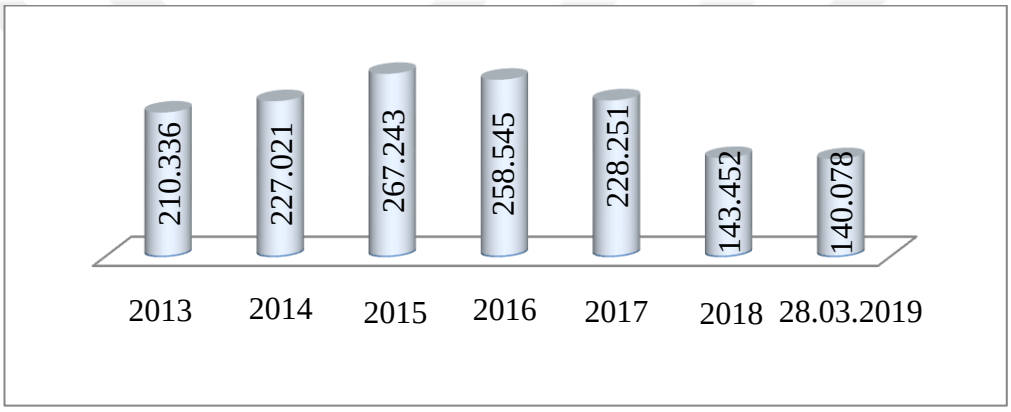
2015 yılında daha önce açılan geçici barınma merkezlerine ek olarak Suruç geçici barınma merkezi de açılarak bir tane daha eklenmiştir. Dolayısıyla 2015 yılında Şanlıurfa'da geçici barınma merkezi sayısı 5'e çıkarılmış ve aynı yıl Şanlıurfa'da geçici barınma merkezlerinde 108 bin 622 sığınmacının barınması sağlanmıştır. Yani 2015 yılında Şanlıurfa'da hem geçici barınma merkezi sayısı hem de geçici barınma merkezlerinde barınan Suriyeli sığınmacı sayısı artmıştır. 2016 yılında ise Şanlıurfa'da geçici barınma merkezlerinde barınan Suriyeli sığınmacı sayısı 114 bin 218'e çıkmıştır. Ancak 2018 yılına geldiğimizde daha önce 2013 yılından beri faaliyette olan Akçakale ve Viranşehir geçici barınma merkezlerinin kapandığı görülmektedir. Dolayısıyla 2018 yılında Şanlıurfa'da Geçici barınma merkezlerinde barınan Suriyeli sığınmacı sayısı 45.200 kişiye düşmüştür. 2013 yılından 2018 yılına kadar geçen 6 yıllık süre zarfında Şanlıurfa'da geçici barınma merkezlerinde barınan Suriyeli sığınmacı sayısının yıllara göre seyri ilk yıllarda artış yönünde iken 2016 yılından sonra azalış göstermektedir. Ulaştığımız bu veriler ışığında şunu söyleyebiliriz, sadece Şanlıurfa'da değil geçici barınma merkezlerinin bulunduğu bütün illerde geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeli sığınmacı sayısı azalmıştır (Şekil 3). Diğer taraftan Şekil 2'de geçici barınma merkezleri de dahil toplam Suriyeli sığınmacıların sayısının sürekli arttığı görülmektedir. Tablo 3 ve Şekil 3'te görüldüğü gibi 2017 yılında Şanlıurfa'da Geçici Barınma Merkezlerinde kalan ayrıntılı veriler yoktur. Yani kamp bazında veriler mevcut değildir. 2018 yılına ait verilerde de artış ve azalış yönünde bir dalgalanma gözlenmiştir. Tablo 3'te işaretli yerlerde 2013 ve 2014 yılı * işaretleri daha açılmamış Geçici Barınma Merkezini ifade ederken, 2018 ve 2019 yılındaki * işaretleri ise kapatılmış Geçici Barınma Merkezlerini ifade etmektedir.

Tablo 3: Şanlıurfa'da Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı (28.03.2019 Verileri)

Yıl	Ceylanpınar	Akçakale	Harran	Viranşehir	Suruç
2013	20.524	25.140	14.278	7.811	-*
2014	20.386	27.193	14.036	18.787	-*
2015	21.691	29.348	14.043	17.959	25.581
2016	21.727	31.593	13.926	15.625	31.347
2018	17.633	-*	9.875	-*	17.692
2019	16.424	-*	9.611	-*	15.530

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (02.04.2019), www.goc.gov.tr.

Şekil 3: Yıllara Göre Geçici Barınma Merkezlerinde Kalan Suriyeli Nüfus

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (02.04.2019), www.goc.gov.tr; Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, (02.04.2019), https://www.umhd.org.tr/2019/01/turkiyede-gecici-koruma-altinda-olan-suriyeliler/.

Tablo 4: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 20 İle Göre Dağılımı (28.03.2019 verileri)

İller	Kayıt Edilen Suriyeli Nüfus	İl Nüfusu	İl Nüfusuna Oranı-%
İstanbul	558.593	15.067.724	3,71
Şanlıurfa*	450.406	2.035.809	22,12
Hatay*	437.954	2.028.563	27,20
Gaziantep*	429.095	1.609.856	21,15
Adana*	237.590	2.220.125	10,70
Mersin	205.036	1.814.468	11,30
Bursa	169.897	2.994.521	5,67
İzmir	143.314	4.320.519	3,32
Kilis*	116.787	142.541	81,93
Konya	106.522	2.205.609	4,83
Ankara	90.829	5.503.985	1,65
Mardin	89.005	829.195	10,73
Kahramanmaraş*	88.200	1.144.851	7,70
Kayseri	78.430	1.389.680	5,64
Kocaeli	55.847	1.906.391	2,93
Osmaniye*	48.876	534.415	9,15
Diyarbakır	33.775	1.732.396	1,95
Malatya*	29.676	797.036	3,72
Adıyaman	24.696	624.513	3,95
Batman	22.460	599.103	3,75

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (02.04.2019), www.goc.gov.tr.

Geçici koruma statüsüyle koruma altına alınan Suriyelilerin daha çok Türkiye'de hangi şehirlere yerleştiğine dair bir tespit yapmak istediğimizde Suriyelilerin daha çok kıyıya ve Suriye sınırına yakın şehirlere yerleştiği görülmektedir. Bunun elbette bazı sebepleri vardır. Kıyıdaki şehirlere yerleşmelerinin sebepleri daha çok Suriyeli sığınmacıların Türkiye'yi Transit ülke olarak kullanmalarıdır. Suriye sınırına yakın şehirleri tercih etmelerinin sebeplerini iki madde de özetleyebiliriz; birincisi Suriye'de oluşan savaş ortamının bir gün sona ereceği beklentisi olayların başladığı ilk gün gibi bugün de söz konusudur. Dolayısıyla eğer savaş ortamı ortadan kalkarsa Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacılar geldikleri yere geri dönme düşüncesi ile Suriye sınırına yakın şehirlere

yerleşmişlerdir. İkincisi Türkiye'nin Suriye sınırına yakın şehirlerinde mevcut olan kültürel yakınlık sebebi ile yine Suriyelilerin sınıra yakın şehirlere yerleştiği görülmektedir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de en çok tercih ettiği 20 il sıralaması verilmiştir. Verilen bu sıralamada ilde barınan 20 bin kişi ve üzeri Suriyeli sığınmacının barındığı 20 il sıralaması verilmiştir. ilk sırada 559 bin 33 kişi ile İstanbul yer almaktadır. Sıralamada Suriyeli sığınmacıların en az tercih ettikleri il ise 22 bin 518 kişi ile Batman'dır. Suriyeli sığınmacılar tarafından ikinci en çok tercih edilen il 451 bin 751 kişi ile Şanlıurfa'dır. İşaretli illerde geçici barınma merkezleri bulunmaktadır.

Tablo 5: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (28.03.2019 verileri)

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.974.470	1.666.874	3.641.344
0-14	720.188	673.107	1.393.295
15-24	470.002	353.730	823.732
25-29	208.429	147.598	356.027
30-34	172.406	125.910	298.316
35-39	122.123	95.843	217.966
40-44	80.708	70.939	151.647
45-49	59.788	56.840	116.628
50-54	48.497	46.183	94.680
55-59	33.800	33.966	67.766
60-64	23.711	24.304	48.015
65 +	34.818	38.454	73.272

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (02.04.2019), www.goc.gov.tr.

Tablo 5'da Cinsiyet ayrımı gözetmeden Suriyeli nüfus çalışabilir yaş aralığı olan 15-64 yaş aralığında toplam kişi sayısı 2 milyon 174 bin 777 kişi olduğu görülmektedir. Bunu cinsiyet bazında ifade etmek istediğimizde yine kitlesel boyutta bir nüfus olduğu görülmektedir. Cinsiyet bazında Suriyeli nüfus içinde çalışabilir erkek nüfus 1 milyon 219 bin 464 kişi, kadın nüfus ise 955 bin 313 kişi olduğu görülmektedir. Çalışabilir Suriyeli nüfusun cinsiyet bazında yüzdelik payları ise; %56,07 erkek, %43,93'u ise kadın olarak ifade edilebilir. Bu rakamsal verilere

çalışabilir nüfus miktarı açısından bakıldığında devasa boyutta bir nüfus kitlesi ortada durmaktadır. Çalışabilir nüfus kitlesinin kalifiye özelliklerinin ortaya çıkarılması amacıyla bazı araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Deniz, Ekinci ve Hülür (2016) yaptıkları çalışmada çalışabilir yaştaki Suriyeli sığınmacıların kalifiye olmadıklarını tespit etmiştir. Kalifiye olmadıkları için daha çok inşaat ve tarım gibi kayıt dışı istihdamı olanaklı kılan sektörlerde çalışmaktadırlar. 0-14 yaş arası çocuk sayısı 1 milyon 390 bin 756 kişi olduğu görülmektedir. Okula devam etmesi gereken 0-14 yaş aralığındaki Suriyeli nüfus kitlesinin çok büyük bir kısmı herhangi bir okula kayıtlı değildir.

Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli sığınmacıların yaş ve cinsiyetlerini içeren istatistiki veriler elimizde mevcut olmadığından bu çerçevede herhangi bir değerlendirmede bulunulamamıştır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde Suriye'li sığınmacıların işgücü piyasalarına entegrasyon süreci, Şanlıurfa'daki kurumların bu sürece etkisi ve kurumların aralarındaki koordinasyonun düzeyine bakılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYELİ SIĞINMACILARIN İŞGÜCÜ PİYASASINA ENTEGRASYONU VE KURUMLAR

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 2011'den günümüze genelde Türkiye'de özelde de Şanlıurfa'da sığınmacı olarak barınan Suriyelilerin işgücü piyasalarına entegre olmaları sürecinde Şanlıurfa'da süreçle ilgili kurumların ne tür faaliyetlerde bulunduklarını tespit etmek aynı zamanda bu kurumların süreci yönetmede birbirleri ile ne kadar koordineli çalıştıklarını saptamaktır.

3.1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılığı

Bu çalışma, Şanlıurfa ilinde faaliyet gösteren ve göç alanında da faaliyetleri olan ilgili kurumlardan; Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü, Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi, Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi ve Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası ile yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine mülakat tekniği ile elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Sığınmacıların istatistiki verileri ise T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, IOM ve BMMYK'dan elde edilmiştir. İşgücü verileri açısından da Türkiye İstatistik Kurumunun Türkiye geneli ve TRC2 Bölgesi için sunmuş olduğu veriler kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumundan ulaşılamayan işgücü verileri Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi ve Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü'nün raporlarından elde edilmiştir.

3.1.3. Araştırma Yöntemi ve Araştırma Verilerinin Toplanması

Bu çalışmada, Şanlıurfa ilinde faaliyet gösteren ve göç alanıyla da doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan altı tane kurum ile yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine mülakat tekniği ile görüşme yapılmıştır. Bu tekniğin seçilme nedeni şudur; derinlemesine görüşmelerin esnek yapısı, ön görülmeyen ancak araştırma

sürecinde karşılaşılan konularda yeni soruların ilavesine imkân tanımaktadır. Böylece görüşmeler de farklı durum ve sorunlara yeterince yer verilebilmektedir (Kümbetoğlu, 2016, s. 64).

Görüşmeler ses kayıt cihazı eşliğinde yapılmıştır. Her bir görüşmede ilgili ses kayıtları alınmıştır. Görüşmelerden sonra bütün ses kayıtları deşifre edilmiş olup yazılı metne dönüştürülmüştür. Her gün ortalama iki tane görüşme yapılacak şekilde randevular alınmış ve 16 Ocak 2018 ile 22 Ocak 2018 tarihleri arasında ilgili altı kurumla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat sonucunda elde edilen bilgiler tez metni içerisinde analiz edilerek değerlendirilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMA ALANININ SOSYOEKONOMİK YAPISI

Suriyeli sığınmacıların kitlesel göçü Türkiye'nin özelde ise Şanlıurfa'nın toplumsal ve ekonomik yapısında önemli etkiler yapmış ve yapacaktır. Sığınmacıların işgücü piyasalarına eklemlenmesinin hangi yapısal koşullarda gerçekleştiğinin tespiti bu anlamda önemlidir. Bu çerçevede bu başlıkta genelde Türkiye'nin özelde de Şanlıurfa'nın işgücü piyasalarının yapısal özellikleri istatistiki veriler kullanılarak değerlendirilecektir.

3.2.1. Türkiye İşgücü Piyasalarının Yapısal Özellikleri

Türkiye tarihine bakıldığında kuruluş yılları (1923-1929) hariç neredeyse bütün yıllarda Türkiye'nin işsizlik problemi olmuştur. Kuruluş sürecinde Türkiye ekonomisinin önemli bir kısmı tarıma dayalı iken daha sonra ekonomik olarak tam bağımsız olmak amacıyla tarımdan sanayiye oradan da hizmetler sektörüne kayma olmuştur. Örneğin, tarımın ulusal gelir içindeki payı 1960'larda yüzde 30'un üzerindeydi; bu oran, 1970'lerde yüzde 25-30 arasında, 1980'lerde de 20-25 arasında gerçekleşmiştir. 1990'larda yüzde 10-15 dolayına inen bu pay, 2000'li yıllarda yüzde 10'un altında bir düzeyde kaldı veya durağanlaştı. Ulusal gelir içindeki payın görece daha yavaş azalmasına karşın, toplam işgücü içindeki tarımsal işgücü oranının hızla azaldığı görülmektedir. Tarımsal işgücü, planlı dönemin başında (1962'de) toplam işgücünün yüzde 77'si olarak gerçekleşmiştir. Bu oran iki plan dönemi sonunda on puanlık bir azalmayla 1972'de yüzde 67'ye, 1970'lerin sonunda da yüzde 60 dolayına inmiştir. Tarımsal işgücünün azalma eğilimi 1980'lerde de sürmüştür; yine on puanlık bir azalma sonucu yüzde 50'lerin altına düşmüştür. Tarımsal işgücünün

toplam işgücü içindeki payı, yeni bir yüzyıla geçerken yüzde 35; ilk on yılın, yani 2010'un sonunda yüzde 25 iken (Kepenek, 2012, s. 353) 2018 yılının sonunda ise yüzde 18,4 olarak gerçekleşmiştir (http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist, 08.05.2019).

Sanayinin gelişim eğilimine bakıldığında özellikle planlı dönemde (1963-1980) ara mallar ve yatırım malları üreten alt-kesimlerin gelişme hızı, sanayileşme sürecinin modernleşme ve derinleşme yönündeki ilerlemesini yansıtır. Ancak bu ilerlemenin yetersizliği, 1963-1980 arasında yatırım malları üreten sanayi kollarının toplam sanayi içindeki payının üretim değerleri bakımından yüzde 8,4'ten yüzde 7,5'e; işçi sayısı bakımından ise yüzde 12,2'den yüzde 9,9'a düşmüş olması ile ortaya çıkmaktadır. Bu saptama sanayinin dışa bağımlılığının süregeldiğini de ifade etmektedir. Bu yetersizliğe rağmen, 1970'li yılların sonunda Türkiye'de ara malı ve yatırım mallarının imalat sanayi içindeki payının üretim değeri bakımından yüzde 50'yi bulmuş olması yine de önemli bir gelişmedir (Boratav, 2015, s. 135).

Hizmet sektörünün ulusal gelir içindeki payı artış göstermiştir ve 1970'lerde yüzde 47 dolayında iken 1980'li yıllarda yüzde 50'nin üzerine çıkmıştır. Hizmet sektörünün payı, 1990'ların sonunda yüzde 68'lere yükselmiş olsa da 2005'i izleyen beş yıl boyunca yüzde 64 dolayında istikrar kazanmıştır. Aynı doğrultuda, bu sektöre önemli yatırımlar yapılmıştır ve yatırımlar içindeki payı 1985 yılından itibaren yüzde 50'nin, 1990'lı yıllarda yüzde 60'ın üzerine çıkmış ancak daha sonraki yıllarda yüzde 52-53 gibi bir çizgide sabit kalmıştır (Kepenek, 2012, s. 411-412).

Türkiye ekonomisi tarımdan sanayiye oradan da hizmetler sektörüne kayarken işgücü yapısı açısından önemli ve olumlu sonuçlar elde etmiş olsa bile bu sonuçlar yetersiz kalmaktadır. Çünkü Türkiye'de işgücü piyasası ve istihdam yapısı incelendiğinde, temelde işgücü talebi ve işgücü arzı arasındaki dengesizlikten kaynaklanan işsizlik başta olmak üzere sorunlar göze çarpmaktadır. Bundan daha önemlisi mevcut sorunların çözümü için gerekli politikalar yeterli düzeyde uygulanmamaktadır. İşgücü piyasası artık yapısal özellik kazanmış işsizlik ve diğer sorunlara sahipken üstüne bir de kitlesel göç sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Göç ile birlikte kayıt-dışı işgücü arzında önemli bir artış ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla büyüyen işgücü potansiyeline karşılık yaratılan iş alanları çok sınırlı kalmaktadır.

Nihayetinde Türkiye'de sürekli artan işsizlik oranları buna karşılık olarak da işgücüne katılım oranı genel olarak bir artış eğiliminde olduğu görülmektedir. İşgücüne katılım oranındaki artış aşağıdaki tabloda istatistiki verilerde daha net görülmektedir.

Tablo 6: Geniş Yaş Grubu ve Cinsiyet Ayrımında İşgücüne Katılım Oranı (%)

Yıl	15 + /Toplam	15 +/ Erkek	15 + / Kadın	15-24 / Toplam	15-24 / Erkek	15-24 / Kadın	25-34 / Toplam	25-34 / Erkek	25-34 / Kadın	35-54 / Toplam	35-54 / Erkek	35-54 / Kadın	55 + / Toplam	55 + / Erkek	55 + / Kadın
2011	49,9	71,7	28,8	39,3	52,3	26,8	66	93,8	37,9	60,9	87,4	34,2	23,3	36	12,3
2012	50	71	29,5	38,2	50,8	25,9	66,5	92,8	39,9	61,5	87,3	35,5	23,5	36,3	12,4
2013	50,8	71,5	30,8	39,6	51,9	27,5	67,5	93,5	41,3	62,6	87,8	37,3	23,5	36,1	12,5
2014	50,5	71,3	30,3	40,8	54	27,7	67,8	92,7	42,6	62,4	88	36,4	22,8	35,7	11,5
2015	51,3	71,6	31,5	42	54,2	29,8	68,4	93,2	43,5	63,7	88,7	38,4	23,3	36,5	11,9
2016	52	72	32,5	42,4	54,3	30,4	69,5	93,4	45,5	64,7	89,3	39,9	24,1	38	11,9
2017	52,8	72,5	33,6	43,3	55,2	31,1	70,3	93,4	47	66	89,9	41,9	24,9	39,2	12,3

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

Tablo 6'ya bakıldığında, Türkiye'de yaş ve cinsiyet ayrımından hareketle işgücüne katılım oranlarında 2011-2013 yılları arasında bir artış gözlenmektedir. Ancak 2014 yılında önceki yıllara göre küçük bir düşüş yaşanmıştır. 2015 yılından itibaren işgücüne katılım oranı artarak devam etmiştir. Yaş ve cinsiyet bazında işgücüne katılım oranlarına bakıldığında, erkeklerde işgücüne katılım oranı bütün yıllarda ortalama işgücüne katılım oranından fazladır. Kadın işgücüne katılım oranı ise bütün yıllarda ortalama işgücüne katılım oranından daha azdır. Hem erkek hem de kadınlarda yaş aralığı açısından işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu yaş aralığı 25-34 yaş aralığıdır. İnsan hayatındaki birçok büyük değişiklik bu yaş aralığında meydana geldiği için önemlidir. Çünkü çoğu insan bu yaş aralığında evlenir ve en önemlisi de bu yaş aralığında aileden bağımsız yaşamaya başlamaktadırlar. 15-24 aralığındaki genç yaş işgücüne katılım oranları 55 yaş ve üzeri hariç bütün yaş aralığındaki işgücüne katılım oranından daha azdır. 15-24 genç yaş nüfusun işgücüne katılımının düşük olması bu yaşlardaki nüfusun lise ve üniversite eğitimlerine devam ediyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 6'da görüldüğü üzere kadınların işgücüne katılım oranları bütün yıllarda ortalamanın altındadır. Bunun sosyal ve ekonomik pek çok sebebi vardır. Kadınların işgücüne katılım oranının düşük olmasının sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür (Özer ve Biçerli, 2003-2004, s. 65-70);

- Ücretsiz aile işçiliği ve kayıt dışı istihdamın kadınlarda daha yüksek olması,
- Kadınların eğitim olanaklarından daha az yararlandırılması,
- Medeni durum; evliliğin kadınların iş süreçlerinden kopmasına neden olması,
- Yasal düzenlemeler
- Yaş

Tablo 7: Geniş Yaş grubu ve Cinsiyet Ayrımında İstihdam Oranları (%)

Yıl	Toplam 15 +	Erkek 15 +	Kadın 15 +	Toplam 15-24	Erkek 15-24	Kadın 15-24	Toplam 25-34	Erkek 25-34	Kadın 25-34	Toplam 35-54	Erkek 35-54	Kadın 35-54	Toplam 55 +	Erkek 55 +	Erkek 55 +
2011	45	65,1	25,6	32,1	43,4	21,2	59	85,1	32,8	56,5	81,2	31,8	22,4	34,2	12,2
2012	45,4	65	26,3	31,5	42,5	20,7	59,7	84,8	34,5	57,4	81,5	33,2	22,6	34,6	12,2
2013	45,9	65,2	27,1	32,2	43,1	21,5	60,3	85,1	35,4	58,3	82	34,4	22,5	34,3	12,3
2014	45,5	64,8	26,7	33,5	45	22	60,4	84,2	36,5	57,8	81,9	33,3	21,6	33,5	11,3
2015	46	65	27,5	34,2	45,2	23,2	60,9	84,7	37	58,7	82,1	35	22	34	11,6
2016	46,3	65,1	28	34,1	44,8	23,2	61	84	37,8	59,5	82,7	36	22,8	35,6	11,6
2017	47,1	65,6	28,9	34,3	45,4	23	61,8	84,3	39,1	60,7	83,5	37,8	23,5	36,7	12

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

Türkiye'nin işgücü piyasalarının yapısal özelliklerine dair en önemli göstergelerden birisi de işgücünün sektörlere göre dağılımıdır. İstihdamın sektörlere dağılımı ülkenin gelişmişlik sıralamasında başvurulan göstergelerdendir. Gelişmiş ülkelerde hizmetler ve sanayi sektörünün payı önde gelirken azgelişmiş ülkelerde tarım sektörünün payı yüksek gerçekleşmektedir. Tablo 7'de istihdam edilenlerin 2011'den 2017 yılına kadar sektörlere dağılımı verilmiştir.

Tablo 8: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler (NACE Rev. 2) (15 yaş ve üzeri)

Yıl	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
	(bin)				(%)		
2011	24,11	6,143	6,38	11,587	25,5	26,5	48,1
2012	24,821	6,097	6,46	12,264	24,6	26	49,4
2013	25,524	6,015	6,737	12,771	23,6	26,4	50
2014	25,933	5,47	7,227	13,235	21,1	27,9	51
2015	26,621	5,483	7,246	13,891	20,6	27,2	52,2
2016	27,205	5,305	7,283	14,617	19,5	26,8	53,7
2017	28,189	5,464	7,478	15,246	19,4	26,5	54,1

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

Tablo 8'e bakıldığında genel olarak istihdamın hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. 2011'de İstihdam edilenlerin %48,1'i hizmet sektöründedir. Sanayi sektörü hizmet sektöründen sonra istihdamın en fazla olduğu sektördür. Sanayi sektöründen hemen sonra %25,5 ile tarım sektörü gelmektedir. İnşaat sektörü istihdam oranı sanayi sektörü istihdam oranına dâhildir. Bu oran sıralaması 2011'den 2017 yılına kadar önemli oranlarda değişmiştir. 2011'den 2017 yılına bakıldığında tarım sektöründe istihdam oranı sürekli azalmaktadır. Sanayi sektörü istihdam oranı dalgalı bir seyir izlerken hizmetler sektöründe azda olsa sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Hizmetler sektöründe istihdamın artmasında uygulanan politikaların önemli etkisi olmuştur. Türkiye ekonomisi tarım ve sanayi girdileri açısından dışa bağımlı olduğu için uygulanan birçok plan ve programda sektörel istihdam oranında ağırlık hizmetler sektöründe olmaktadır. Dolayısıyla istidam artışı için devlet desteği daha çok hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır. Çünkü tarım ve sanayi sektörü girdi fiyatları sürekli arttığından tarım ve sanayi sektörü istihdam oranı sürekli azalmaktadır. Sektörel bazda hizmet sektöründeki nispi artışa karşılık olarak Tablo 5'te 2011 yılından 2017 yılına istihdamın işteki durumuna bakıldığında genel olarak istihdamın ücretli, maaşlı ve yevmiyeli grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. İşveren ve kendi hesabına çalışan kişilerin sayısının ücretli, maaşlı ve yevmiyeli istihdamın yaklaşık üçte birine denk geldiği

görülmektedir. 2011 yılından 2017 yılına kadar işveren ve kendi hesabına istihdamda çok az da olsa sürekli bir artış olmuştur. Diğer taraftan ekonomideki katkıları hesaplara yansıtılamayan ücretsiz aile işçilerinin payının ise genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. 2011 yılında ücretsiz aile işçisi olanlar 3303 bin kişi iken 2017 yılında ise 3134 bin kişi olduğu görülmektedir. Bu durum 2011 yılından 2017 yılına kadar ücretsiz aile işçisi istihdamında küçük de olsa bir azalışın olduğunu göstermektedir. Bu durum iyiye işaret etmekle birlikte yetersiz kalmaktadır.

Tablo 9: İşteki Duruma Göre İstihdam (15 yaş ve üzeri-bin kişi)

Yıl	Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	İşveren ve Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
2011	14.876	5.931	3.303
2012	15.619	5.933	3.268
2013	16.353	5.954	3.217
2014	17.125	5.652	3.155
2015	17.827	5.643	3.150
2016	18.377	5.775	3.053
2017	18.960	6.094	3.134

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

İşteki duruma göre istihdam verilerinde görüldüğü üzere ücretli maaşlı ve yevmiyeli istihdamında 2011'den 2017 yılına kadar sürekli bir artış gerçekleşmiştir. Toplam istihdam edilen kişiler içerisinde kaç kişinin kayıt dışı istihdam edildiğine ayrıca bakmak gerekir. Tablo 10'da Türkiye'de sektörlere göre kayıt dışı istihdam oranları verilmiştir.

Tablo 10: Türkiye'de Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam (15 yaş ve üzeri-%)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2011	83,85	27,76	31,5	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	**83,33**	**22,1**	**20,03**	**20,95**	**35,8**	**33,97**

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, (04.04.2019), http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam.

2011'den 2017 yılına kadar kayıt dışı istihdam oranı ortalama yüzde 36 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, kayıt dışı istihdam oranının toplam istihdamın üçte birinden fazla olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim istihdamı arttırmaya yönelik politikalara rağmen kayıt dışı istihdam oranlarından hareketle uygulanan istihdam politikalarının hedefine ulaşmadığı tespiti yapılabilir. Kayıt dışı istihdam oranlarına sektörel bazda bakıldığında, kayıt dışı istihdam oranlarının en yüksek olduğu sektör tarım sektörü iken, tarım sektöründen sonra ikinci sektör olarak inşaat sektörü gelmektedir. Bu sektörlerin aynı zamanda Suriyeli sığınmacıların en fazla istihdam edildiği sektörler olması nedeniyle oranlar önemlidir.

Kayıt dışı istihdam oranlarının yüksekliği ile ilgili Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) üç önemli neden saymıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Hukuki nedenler, Mali ve Ekonomik nedenler, Sosyal ve Kültürel nedenler. Buradan Hukuki nedenler kısaca şöyle açıklanabilir; yasaların basit ve açık olmaması, çalışanların bu konuda hak ve yükümlülüklerini bilmemelerine neden olmaktadır. Bununla birlikte yasal düzenlemeler sık sık değiştirilmekte ve yeni düzenlemeler takip edilememektedir. İşgücü piyasasında esnek çalışma biçimlerinin hakim olması her ne kadar İş Kanununda yapılmış düzenlemeler çerçevesinde olsa da bu konudaki anlaşmalar tarafların iradelerine bırakılmıştır. Mali ve Ekonomik nedenler; ekonomik büyüme ile birlikte önem kazanan rekabet gücü nedeniyle firmalar hayatta kalmak için maliyetlerini düşürmek amacıyla kayıt dışı istihdama yönelmektedirler. Bunun dışında enflasyon gibi

ekonomik değişmeler, gelir dağılımının adaletsiz olması, işsizlik gibi darboğazlar kayıt dışı istihdamı tetikleyen diğer unsurlardandır. Buna ek olarak Türkiye'deki birçok işletmenin küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşması nedeniyle bu işletmelerin ekonomik değişmelerden daha kolay etkilenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla işletmeler ekonomik sorunlarına çözüm olarak kayıt dışı istihdama yönelmektedirler. Sosyal ve Kültürel nedenler; sosyal devlet anlayışı gereği kişilerin devletin sunduğu bazı sosyal imkânlardan faydalanma isteği kişileri kayıt dışı istihdama yöneltmektedir. Devletin sosyal imkânlar gelir durumu olmayan veya çok düşük düzeyde olan ve çalışmayan kişileri kapsamaktadır. Bunu tespit etmek adına sosyal yardım verilecek kişinin herhangi bir işte çalışmıyor olması veya gelir/aylık almıyor olması gibi şartlar öne sürülmektedir. Bu imkânlardan faydalanmak isteyen kişiler de işverenle anlaşarak kayıt dışı çalışma eğilimine girmektedir (http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam, 04.04.2019).

İşgücü piyasasında arz ve talep dengesizliğinden kaynaklı olarak çalışma isteği ve yeteneğine sahip olup, cari ücret haddi ile çalışma saatlerini kabul ettiği halde iş bulamayanların durumuna işsizlik denir. Toplam işgücü içerisinde işsiz olanların payı ise ekonomideki işsizlerin oranını verir (Arda, 2008, 443-444).

Nitekim gelişmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de işsizlik yapısal bir soruna dönüşmüştür. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden bazılarını şöyle sıralamak mümkündür; Türkiye'de artan nüfusu emebilecek bir sanayileşme düzeyine ulaşılamamıştır. Hızla artan 15-24 yaş aralığındaki genç nüfusun istihdamını sağlayacak yatırımların iş taleplerini karşılayacak seviyede gerçekleşmemesi, tarım toplumlarına ait kalıpların tam olarak aşılmamış olması gibi nedenlerle Türkiye'de işsizlik yapısal bir soruna dönüşmüştür (Kanca, 2012, s. 4).

Tablo 11'de 15+ ve 15-24 yaş cinsiyet bazında işsizlik oranları verilmiştir. Tablo 11'e bakıldığında Türkiye'de 2011-2018 yılları arası işsizlik oranlarının genellikle yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 11: Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı (15+/15-24 yaş -%)

Yıl	15+ Genel %	15+ Erkek %	15+ Kadın %	15-24 Genel %	15-24 Erkek %	15-24 Kadın %
2011	9,8	9,2	11,3	18,4	17,1	20,7
2012	9,2	8,5	10,8	17,5	16,3	19,9
2013	9,7	8,7	11,9	18,7	17	21,9
2014	9,9	9	11,9	17,9	16,6	20,4
2015	10,3	9,2	12,6	18,5	16,5	22,2
2016	10,9	9,6	13,7	19,6	17,4	23,7
2017	10,9	9,4	14,1	20,8	17,8	26,1
2018	13,5	12,5	15,4	24,5	22,3	28,3

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

2011 yılında 15 yaş ve üzeri %9,8 gerçekleşen işsizlik oranı 2012 ve 2013 yılında nispeten azalırken 2014'te %9,9 2015'te ise %10,3 oranında gerçekleşerek arttığı görülmektedir. 15 yaş ve üzeri işsizlik oranı 2016 ve 2018 yıllarında artmıştır. Cinsiyet bazında hem 15 yaş ve üzeri hem de 15-24 genç yaş işsizlik oranına bakıldığında kadınlarda erkeklere göre genel olarak işsizlik oranı daha yüksek seyretmektedir. Ama 15-24 genç yaş işsizlik oranı 15 yaş ve üzeri işsizlik oranından daha yüksektir. Bunun bazı sebeplerini şöyle sıralayabiliriz; birincisi, Türkiye genç ve dinamik nüfusa sahiptir. İkincisi, genç ve dinamik nüfusa karşılık yaratılan iş alanlarının yetersiz olmasıdır. Üçüncüsü, genç ve dinamik nüfusun vasıf açısından zayıf olmalarıdır.

Türkiye'nin işsizlik oranlarının seviyesinin daha iyi anlaşılması için ekonomisi Türkiye'den daha gelişmiş ülkelerin işsizlik oranlarıyla da karşılaştırmak gerekir. Çünkü Türkiye'nin işsizlik verilerinin seviyesinin ne anlama geldiği ancak bu karşılaştırmalarla bir anlam ifade edecektir. Bu amaçla Türkiye'deki işsizlik oranlarını AB-27, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Japonya ile karşılaştırması tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Türkiye Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları(%) (15 yaş ve üzeri)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB- 27 (2019'dan itibaren)	9,9	10,9	11,4	10,9	10,0	9,1	8,1	7,3
Türkiye	9,1	8,4	9,0	9,9	10,3	10,9	10,9	13,5
ABD	8,9	8,1	7,4	6,2	5,3	4,9	4,4	3,9
Japonya	4,6	4,3	4,0	3,6	3,4	3,1	2,8	2,4

Kaynak: European Commission, Eurostat, (17.03.2019), https://ec.europa.eu/eurostat/data/database.

Tablo 12'ye bakıldığında Türkiye'deki işsizlik oranları 2011 yılında AB-27, ABD ve Japonya ülkeleri karşılaştırıldığında Japonya hariç birbirine yakın oranlar olduğu görülmektedir. Ancak 2011 yılından 2018 yılına doğru hareket edildiğinde AB-27, ABD ve Japonya'da işsizlik oranları azalmaktadır. Buna karşın Türkiye'de ise işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir.

Türkiye'de işgücü yapısına ilişkin derlediğimiz verilerden hareketle işsizlik oranları sürekli artmaktadır denilemez. Ama cinsiyet bazında işsizlik oranı ve yaş durumuna göre işsizlik oranları nerdeyse alarm verecek düzeydedir. Türkiye'nin işgücü piyasalarının yapısal özellikleri bu kısımda anlatılmıştır. Ancak çalışma konusu itibariyle önemli bir başlık da Şanlıurfa işgücü piyasalarının yapısal özellikleridir. Bir sonraki başlıkta Şanlıurfa'nın yapısal özellikleri değerlendirilecektir.

3.2.2. Şanlıurfa İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri

Şanlıurfa ekonomik olarak tarım, enerji, turizm ve hayvancılığa dayanmaktadır. Şanlıurfa ekonomisinde tekstil ve gıda sektörünün imalat sanayi içerisindeki payı %71'dir. Diğer sektörlerin payı ise %29'dur. İmalat sanayinin %32.82 Gıda sanayi, %38.06 Tekstil, %7.96 Metal Eşya ve Makine Sanayi, %0.78 Metal Sanayi, %8.16 Seramik, Cam ve Taş ürünleri Sanayi, %1.36 Kağıt Sanayi, %10.29 Kimya Sanayi ve %0.58 Ağaç, Mantar Sanayi'den oluşmaktadır. Türkiye'deki toplam sulanabilen alanların %10'una sahip olan Şanlıurfa'da toplam arazilerin %30'u sulanabilen arazilerden oluşmaktadır. Şanlıurfa'da sanayi daha çok tarıma dayalı sanayidir. Tarıma dayalı sanayi içerisinde hububat ve pamuk

ağırlıktadır. Tekstil sanayi, bulgur fabrikaları ve un fabrikaları bulunmaktadır (https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/14/2/ekonomik-yapi, 08.05.2019).

Şanlıurfa'da turizm ekonomiye önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Şanlıurfa'da her yıl bir önceki yıla göre turist sayısı artmaktadır. Örneğin, 2017 yılı verilerine göre toplamda 850 bin kişi Şanlıurfa'yı turistik amaçlı ziyaret etmiştir. Şanlıurfa'nın 12 bin yıllık tarihi, yapılan ziyaretlerinin çoğunun inanç turizminden oluşmasına neden olmaktadır (Rızvanoğlu ve Cenak, 2017).

Şanlıurfa ekonomisinde hayvancılığın katkısı da büyüktür. Örneğin, TÜİK 2017 verilerine göre Şanlıurfa'da koyun sayısı 1 milyon 591 bin 589, büyükbaş sayısı 269 bin 729 ve keçi sayısı 247 bin 406 olmuştur. Bu verilere göre Şanlıurfa hayvancılıkta çok önemli bir yere sahiptir. Şanlıurfa'da balıkçılık alanında özellikle tatlı su balıkçılığı ve 17 adet işletmede alabalık yetiştiriciliği yapılmaktadır. Üretilen balıklar, il merkezi ve çevre illere satılmaktadır. 2017 yılında 7 milyon balık üretimiyle kapasite olarak son 10 yılın üstüne çıkmıştır (https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/14/2/ekonomik-yapi, 08.05.2019)

Şanlıurfa'nın işgücü piyasasının yapısal özelliklerine ilişkin bir değerlendirme yapılmak istendiğinde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) engeliyle karşılaşılmaktadır. TÜİK işgücü verilerini 2013 yılına kadar il bazında düzenlerken 2013 yılından sonra ise Türkiye, Düzey 1 ve Düzey 2 olmak üzere üç ana seride sunmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu durum bu konuda araştırma yapacaklarının önünde önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Bu çalışmada bu kısıtı aşmanın yöntemi olarak, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)'nun 2017 yılı Şanlıurfa İşgücü Piyasası Araştırma Raporundan ve Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) TRC2 bölgesi (Şanlıurfa ve Diyarbakır) için oluşturduğu verilerden yararlanılacaktır.

Şanlıurfa'da İŞKUR üzerinden işe yerleştirmelere meslek bazında bakıldığında 1.785 kişi işe yerleştirme ile Dokuma Konfeksiyon Makineci mesleği ilk sırada yer almaktadır. İl geneli toplam işe yerleştirmelerin yüzde 47.39 olduğu görülmektedir. Dokuma ve Konfeksiyon Makineci mesleğinden sonra Müşteri Hizmetleri Görevlisi/Asistanı ve Ayakkabı İmalatçısı meslekleri yer almaktadır (Tablo 13). Ulaştığımız bu veriler Şanlıurfa ekonomisinin %71'i imalat sanayi içerisinde olan tekstil ve gıda sektöründen oluştuğuna dair kanıt olarak gösterilebilir.

Tablo 13: Şanlıurfa Mesleklere Göre İşe Yerleştirme Sayıları (2017)

Meslekler	Kadın	Erkek	Genel Toplam
Dokuma Konfeksiyon Makineci	954	831	1.785
Müşteri Hizmetleri Görevlisi/Asistanı	351	357	708
Ayakkabı İmalatçısı	362	29	391
Büro İşçisi	125	47	172
Satış Danışmanı / Uzmanı	99	73	172
Beden İşçisi (Genel)	149	6	155
Konfeksiyon İşçisi	88	47	135
Perakende Satış Elemanı (Gıda)	66	31	97
Reyon Görevlisi	57	22	79
İç Giyim Konfeksiyon Makineci	42	31	73

Kaynak: Mehmet Uçmaz, *Şanlıurfa İşgücü Piyasası Analiz Raporu*, Şanlıurfa Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2018, s. 6.

Şanlıurfa'da yıllar itibariyle İŞKUR üzerinden cinsiyet bazında işe yerleştirilenler Tablo 14'te verilmiştir. Tablo 14'e bakıldığında 2011 yılında 3520 kişi işe yerleşmiştir. Bu sayı cinsiyet bazında değerlendirildiğinde 3253'ü erkeklerden, geri kalan 267 kişi ise kadınlardan oluşmaktadır. Bu rakamlar 2012'den 2013 yılına kadar artmıştır. 2013 yılından sonra azaldığı görülmektedir. 2017 yılında Şanlıurfa'da 5 bin 293 kişi İŞKUR üzerinden işe yerleştirilmiştir. 2017 yılında işe yerleştirmeleri oran olarak ifade etmek istediğimizde erkeklerin oranı %63.34 iken kadınların oranı %37.65 civarındadır. 2011 yılından 2017 yılına doğru bakıldığında hem erkeklerde hem de kadınlarda işe yerleştirme oranlarında artış olduğu görülmektedir. Ama kadınlarda 2011 yılına göre 2017 yılında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Bu durum Şanlıurfa'da kadınların İŞKUR'a başvurularının ve işe yerleştirmelerin arttığını göstermektedir.

Tablo 14: Şanlıurfa Yıllar İtibariyle Cinsiyete Göre İşe Yerleştirme (2011-2017)

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
2011	267	3253	3520
2012	2618	10817	13435
2013	3440	12394	15834
2014	1544	3828	5372
2015	1524	5498	7022
2016	1480	3515	4995
2017	1940	3353	5293

Kaynak: Mehmet Uçmaz, *Şanlıurfa İşgücü Piyasası Analiz Raporu*, Şanlıurfa Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, 2018, s. 6.

Düzey 2'de yer alan TRC2 bölgesi Şanlıurfa ve Diyarbakır ilini kapsamaktadır. Tablo 15'da TRC2 bölgesi yaş gruplarına göre işgücüne katılım oranı verilmiştir.

Tablo 15: TRC2 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılma Oranı (15 yaş ve üzeri-%)

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
2011	32,8	59,6	7,9
2012	28,8	52,3	6,4
2013	37,9	64	13,3
2014	42,3	68,9	17,5
2015	43,7	68,6	20,2
2016	45,2	69,3	22,4
2017	48,1	71,3	25,6

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

TRC2 bölgesinde işgücüne katılım oranı 2011'de %32.8 iken Türkiye genelinde ise %49.9 olarak gerçekleşmiştir. Karşılaştırma açısından TRC2 bölgesi işgücüne katılım oranının Türkiye geneli işgücüne katılım oranının altında olduğu görülmektedir. 2017 yılına gelindiğinde TRC2 bölgesi işgücüne katılım oranı %48.1, Türkiye genelinde ise %52.8 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla TRC2 bölgesi işgücüne katılım oranı Türkiye geneli işgücüne katılım oranına yakınsamıştır. Cinsiyet bazında bakıldığında ise 2011 yılında erkeklerde işgücüne katılım oranı %59.6 olarak gerçekleşmiştir. 2011'den 2017 yılına doğru gidildiğinde erkeklerde

işgücüne katılım oranının 2012 hariç bütün yıllarda arttığı görülmektedir. 2011'den 2017 yılına doğru işgücüne katılım oranı kadınlarda da artmıştır. Lakin 2011 ile 2017 arasındaki bütün yıllarda TRC2 bölgesi işgücüne katılım oranı kadınlarda Türkiye geneli ortalamasının altında gerçekleşmiştir. TRC2 bölgesi işgücü durumuna bakmak istediğimizde işgücüne katılım oranı ve diğer veriler karşılaştırması daha net görülecektir (Tablo 15).

Genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan Şanlıurfa için bu nüfusun yüksek olması olumlu sonuçları olduğu söylenemez. Çünkü Şanlıurfa'da çalışanların emeği ile geçinen yani ekonomiye herhangi bir katkısı olmayan tamamen tüketici konumunda olan bu nüfus kitlesi 2011'den bu yana artmaktadır. Dolayısıyla çalışan nüfus üzerindeki yükün sürekli arttığı söylenebilir. Diğer taraftan istihdamın işteki durumuna da bakmamız gerekir.

Tablo 16'da TRC2 bölgesi ve Türkiye geneli işteki duruma göre kaç kişinin istihdam edildiği sayısı verilmiştir.

Tablo 16: TRC2 Bölgesi İşteki Duruma Göre İstihdam (15 yaş ve üzeri-bin kişi)

Yıl	Toplam	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren ve kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
2011	608	388	164	56
2012	569	376	151	41
2013	664	416	153	96
2014	730	418	171	142
2015	784	463	186	135
2016	846	513	182	151
2017	959	563	203	193

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

Tablo 16'da bakıldığında tarım bölgesi olan TRC2 bölgesinde 2011 yılından 2017 yılına doğru ücretsiz aile işçiliğinin sürekli arttığı görülmektedir. Türkiye genelinde ise tersi bir durum gerçekleşmiştir. TRC2 bölgesinde ücretsiz aile işçiliğinin fazla olmasının sebeplerinden birisi de bu bölgenin ekonomik yapısının daha çok tarıma dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Hem TRC2 bölgesinde hem de Türkiye genelinde ücretli, maaşlı ve yevmiyeli istihdamı ile işveren ve kendi

hesabına çalışan kişi istihdamı 2011 yılından 2017 yılına doğru sürekli artış gerçekleştiği görülmektedir.

Şanlıurfa'nın ekonomik yapısına bakıldığında Şanlıurfa sanayisinin %71'i imalat sanayi içerisinde olan tekstil ve gıda sektöründen oluşmaktadır. Dolayısıyla Şanlıurfa'nın da içinde olduğu TRC2 bölgesinde iktisadi faaliyet kollarına göre 15 yaş ve üzeri istihdam edilenler Tablo 17'de verilmiştir. 2011 yılında tarımda istihdam oranı %28,1 iken hizmetler sektöründe ise %53,3'tür. 2011'den 2017'e gelindiğinde tarımda istihdam oranı artarken hizmetler sektöründe azalmıştır. Yani 2017 yılında tarımda istihdam oranı %37,3 oranına yükselirken hizmetler sektöründe ise %45,5 oranında gerçekleşerek azaldığı görülmektedir. Bu verileri Türkiye geneli ile karşılaştırmak istediğimizde, TRC2 bölgesi tarım istihdam oranı artarken Türkiye geneli tarım istihdam oranı azalmaktadır. Sanayi sektöründe Türkiye geneli 2011 yılından 2017 yılına doğu biraz artış gerçekleşmiş olsa da sonuç olarak 2011'de sanayi istihdam oranı %26,5 iken 2017 yılında bu oran değişmeden yine %26,5 olarak gerçekleşmiştir. TRC2 bölgesi hizmetler istihdam oranı 2011 yılından 2017 yılına doğru azalırken Türkiye genelinde ise artmıştır. Bu verilerden hareketle Şanlıurfa'nın içinde olduğu TRC2 bölgesinde tarım sektörünün ağırlığını koruduğu hatta artırdığı saptamasını yapmak mümkündür

Tablo 17: TRC2 Bölgesi İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Oranı (NACE Rev. 2) (15 yaş ve üzeri)

	Toplam	**Tarım**	**Sanayi**	**Hizmetler**	**Tarım**	**Sanayi**	**Hizmetler**
Yıl	**(bin)**				**(%)**		
2011	608	171	113	324	28,1	18,6	53,3
2012	569	171	135	263	30,1	23,7	46,2
2013	664	213	144	308	32,1	21,7	46,4
2014	730	285	145	300	39	19,9	41,1
2015	784	283	156	346	36,1	19,9	44,1
2016	846	299	159	387	35,3	18,8	45,7
2017	959	358	165	436	37,3	17,2	45,5

Kaynak: TÜİK, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/.

TRC2 bölgesi sektörel istihdamdan hareketle kayıt dışı istihdam oranlarına da ayrıca bakmak gerekir. Çünkü TRC2 bölgesinde Tablo 17'de görüldüğü üzere tarımsal istihdam Türkiye geneline göre çok fazladır. Buna karşılık hizmetler sektörü istihdamının da daha az olduğu görülmektedir. Tarım sektöründeki istihdam daha çok mevsimsel istihdam olması ve tarım sektöründe çalışanları denetleme eksikliği nedeniyle yani kayıt altına alma eksikliği gibi sebeplerle kayıt dışı istihdam fazladır denilebilir. Tablo 18'de TRC2 Bölgesi kayıt dışı istihdam oranları verilmiştir.

Tablo 18: TRC2 Bölgesi Kayıt Dışı İstihdam (15 yaş ve üzeri)

Yıl	Kayıt Dışı İstihdam (Bin)	Toplam İstihdam (Bin)	Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)
2011	369	608	60,7
2012	360	569	63,2
2013	409	664	61,6
2014	494	730	67,6
2015	510	784	65,0
2016	531	846	62,7
2017	595	959	62,04

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, *TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*, 2018, s. 32.

Tablo 18'e bakıldığında TRC2 bölgesinde kayıt dışı istihdam oranlarının Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye genelinde kayıt dışı istihdam oranı yaklaşık olarak ortalama yüzde 36 olarak gerçekleşmiştir TRC2 bölgesinde ise aynı yıllarda bu oran %60'larda gerçekleşmiştir. Burada oluşan tabloda Türkiye'ye kitlesel olarak sığınan Suriyeli sığınmacıların da etkisi vardır. Çünkü 2011 yılında kayıt dışı istihdam 369 bin iken 2012 yılında küçük bir azalmadan sonra 2013 yılında 409 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. 2013'ten sonraki yıllarda kayıt dışı istihdam oranı sürekli artarak gerçekleşmiştir. TRC2 bölgesi kayıt dışı istihdamın sektörel dağılımı verilerine ulaşılamamıştır. Eğer TRC2 bölgesi için kayıt dışı istihdamın sektörel dağılımına ulaşabilseydi bu verilerle ilgili daha sağlıklı bir analiz yapma imkanı elde edilebilirdi.

Türkiye'nin yapısal işsizlik sorunu TRC2 bölgesinde açık bir şekilde gözlenmektedir. Tablo 19'da TRC2 bölgesi yaş gruplarına göre işsizlik oranları verilmiştir.

Tablo 19: TRC2 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı (%)

Yıl	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2011	15,3	15,9	13,3	9,4	5
2012	7,8	9,8	7,1	6,3	3,3
2013	20,9	21,8	19,2	15	6,7
2014	16,1	22,4	19,3	16,2	6,6
2015	14,5	24,9	19,5	16,1	5,2
2016	16,5	22,1	20,7	14,8	6
2017	13,5	21,8	14,3	11,6	5,8

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, *TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*, 2018, s. 36.

Tablo 19'a bakıldığında TRC2 bölgesinde en yüksek işsizlik oranlarının 20-24 yaş aralığındaki kişilerde olduğu görülmektedir. TRC2 bölgesi diğer Düzey 2 bölgelerine göre genç nüfusun en yüksek olduğu bölgelerden birisidir. Tablo 13'te Şanlıurfa mesleklere göre işe yerleştirme sayılarında görüldüğü üzere bölgenin sahip olduğu genç işgücü potansiyeline karşılık yaratılan istihdam alanları daha çok tekstil sektörü ile sınırlı kalmıştır.

Tablo 20: TRC2 Bölgesi Genç İşgücü Durumu (15-24 yaş-%)

Yıl	İşgücüne Katılım Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
2011	21,7	19,3	11,2
2012	18,7	17,1	8,9
2013	32,1	25,2	21,4
2014	37,3	30	19,4
2015	38,9	31,1	20
2016	40,6	32,7	19,4
2017	42,8	35,2	17,8

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, *TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*, 2018, s. 37.

Tablo 20'de ise TRC2 bölgesi 15-24 yaş genç işgücünün durumu verilmiştir. İşgücüne katılım oranları 2012 yılındaki küçük bir azalış hariç tutulursa sürekli arttığı görülmektedir. Türkiye geneli işgücüne katılım oranları ortalama yüzde 50 iken TRC2 bölgesinde işgücüne katılım oranları ortalama yüzde 33 düzeyinde

gerçekleşerek Türkiye genelinin oldukça altında oluşmuştur. İşsizlik oranı ise kimi yıllarda azalma eğilimi gösterirken kimi yıllarda artış yaşanmış, bu anlamda Türkiye ile paralel bir yapı ortaya çıkmıştır. TRC2 bölgesi İstihdam oranı ise Türkiye geneli istihdam oranlarına 2013'ten sonra yakınsamıştır.

Bu bölümde buraya kadar Türkiye ve TRC2 bölgesi işgücü piyasasının yapısal özelliklerini ele alınmıştır. Tezin konusu ile ilgili olarak Suriyeli sığınmacıların Türkiye ve TRC2 bölgesi işgücü piyasasına nasıl eklendiklerine bakmak gerekir. Ama önce Türkiye ve TRC2 bölgesinde barınan Suriyeli sığınmacıların istatistiki verilerini hatırlamak açısından tekrar etmekte fayda görülmektedir. 28 Mart 2019 Göç İdaresi genel müdürlüğü verilerine göre Türkiye'de toplamda 3 milyon 641 bin 344 kişi barınmaktadır. Bunun 140 bin 78 kişisi Geçici Barınma Merkezlerinde kalmaktadır. Kalan 3 milyon 501 bin 266 kişi ise Geçici Barınma Merkezleri dışında kalmaktadır. TRC2 bölgesinde ise toplamda 484 bin 181 kişi kalmaktadır. TRC2 bölgesi Şanlıurfa ilinde 450 bin 406 kişi iken, Diyarbakır ilinde ise 33 bin 775 kişi kalmaktadır. Diyarbakır'da Geçici Barınma Merkezi yoktur. Lakin Şanlıurfa'da Ceylanpınar, Harran ve Suruç olmak üzere üç tane Geçici Barınma Merkezi bulunmaktadır. Şanlıurfa'da kurulan Geçici Barınma Merkezlerinde toplamda 41 bin 565 kişi kalmaktadır. Türkiye'de hayatını bir şekilde idame ettiren çalışabilir işgücü açısından 15-64 yaş aralığında toplam Suriyeli kişi sayısı 2 milyon 174 bin 777 kişidir. Bunu cinsiyet bazında ifade etmek istediğimizde Suriyeli nüfus içinde çalışabilir erkek nüfus 1 milyon 219 bin 464 kişi, kadın nüfus ise 955 bin 313 kişidir. Türkiye'nin işgücü piyasalarında mevcut yapısal sorunlara 2011'den sonra Suriyeli sığınmacı nüfus kitlesini de eklediğimizde durumun ciddiyeti daha da artmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların topluma entegrasyonunda kendi hayatlarını idame ettirebilecekleri ekonomik olanakların varlığı önem kazanmaktadır. Diğer bir ifade ile Suriyeli sığınmacıların Türkiye toplumuna entegrasyonunda işgücü piyasasına girişlerinin önündeki engellerin kalkması gerekir. Şanlıurfa'da kurumlarla yaptığımız derinlemesine mülakat verilerine göre Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasına girişlerinin önündeki engellerden ilki dil ile ilgilidir. İkinci sırada, geçici koruma kimliği alındıktan sonra çalışma izni için ilk altı ayın geçmesinin istenmesi ve çalışma izni sürecinde kişinin prosedür hakkında bilgisinin olmaması yer almaktadır.

Üçüncü engel ise yüzde 10 kotasının uygulanmasıdır. Bu engellerden yüzde 10 kotası uygulaması tarım dahil bütün sektörlerde uygulanmaktadır. Hatta herhangi bir Suriyeli girişimcide de yüzde 10 kotası uygulanmaktadır. Bu kotanın uygulamasına getirilen istisna 2016 yılında Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Numan Kurtulmuş'un yaptığı açıklamada ifade edilmiştir; başvuru tarihi itibariyle geriye dönük olarak 4 haftalık sürede açık bulunan işlerin kapatılmadığı iş yerlerinde yüzde 10 kotasının dışına çıkmak mümkündür. Ayrıca geçici tarım işçisi olarak çalışan tarım ve hayvancılık işlerinde uğraşan ya da uğraşacak olan Suriyeli sığınmacılar için bu kota uygulaması dışında valiliklerin izni aranacak, valiliklerin izni çerçevesinde çalışmaları sağlanacaktır. Yani valilik isterse bu kotalar illerin ihtiyaçlarına göre tarım ve hayvancılıkta uğraşan geçici tarım işçisi Suriyeliler için esnetilebilecektir. Ayrıca Suriyeli sağlık personeli ve eğitimciler için de Çalışma Bakanlığı'nın vereceği ya da valilikler kanalıyla verilecek izinler öncesinde Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) da bu konudaki olurlarına başvurulacaktır (https://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyeliler-icin-yuzde-10-kotasi,p-8PaxYGwUKhz0HaJinzlg, 09.04.2019).

Gelinen aşamada hangi sektörde kaç Suriyeli sığınmacının istihdam edildiğine dair veriler elimizde mevcut değildir. Ancak OECD'den ulaştığımız bazı verilere dayanarak Türkiye yabancı işgücüne ilişkin istatistiki verilerde görüldüğü üzere 2017 yılında yabancılarda işsizlik oranı yüzde 11.9, işgücüne katılım oranı yüzde 52.4 ve istihdam oranı ise yüzde 68.4 olarak gerçekleşmiştir (OECD Foreign-born Pratcipaton Rates Database, 09.04.2019). Karşılaştırma açısından 2017 yılı Türkiye işgücü verileri ise işsizlik oranı yüzde 10.9, iş gücüne katılım oranı yüzde 52.8 ve istihdam oranı ise yüzde 47.1 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Türkiye'deki yabancıların işgücü verileri ile Türkiye işgücü verilerinin birbirine yakın oranlarda gerçekleştikleri görülmektedir.

Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacılardan çok az bir kısmı Türkiye'de yatırım yapacak kadar sermaye ile giriş yapmışlardır. Diğer geri kalan kısmı ise işgücü havuzunda yer almaktadır. Türkiye'deki Suriyeli nüfustan çocukları ve yaşlıları çıkardığımızda 2 milyon 174 bin 777 kişi çalışabilir işgücü kitlesi olarak ortada durmaktadır.

Tablo 21: Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin En Çok Faaliyet Gösterdiği İlk 15 Sektör (2017) (Nace Rev. 2)

	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Suriye Ortak Sermayesi (Milyon TL)
Toptan ticaret	427	81,5	62,8
Gayrimenkul faaliyetleri	148	23	17,3
Bina inşaatı	124	37,3	32
Perakende ticaret	120	23,7	16,1
Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetler	41	6	4,8
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	34	4,2	2,9
Gıda ürünlerinin imalatı	31	6,7	6
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	31	4,5	3,6
İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri	22	1,6	1,3
Giyim eşyalarının imalatı	17	2	1,6
Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	14	2	1,3
Diğer hizmet faaliyetleri	14	2	1,7
Eğitim	12	2,3	1,6
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	11	1,8	1,8
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	10	5,8	1,8

Kaynak: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (09.04.2019), https://www.tepav.org.tr/tr/calismalarimiz/s/399.

Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacılardan yatırım yapabileceklerin yatırımlarını nereye yaptıkları ile ilgili olarak veriler Tablo 21'de verilmiştir. Tablo 21'ee bakıldığında Türkiye'de faaliyet kollarına göre kurulan yabancı şirket sayısı toplam 1056. Faaliyet kollarına göre kurulan 427 tane şirketle en çok toptan ticarette faaliyet göstermektedirler.

2018 yılında Şanlıurfa'da kurulan Suriye ortaklı şirket sayısı 3 iken, yabancı ortaklı şirket sayısı ise 183'dır. Türkiye genelinde ise 1202 tane Suriye ortak sermayeli şirket kurulmuştur (OECD Foreign-born Pratcipaton Rates Database, 09.04.2019).

3.3. ARAŞTIRMA ALANINDAKİ KURUMLARIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Daha önce de ifade edildiği gibi kurumların bu büyüklükteki bir insan hareketliliğinin koordine edilmesinde çok önemli görevi vardır. Kamu ve özel nitelikteki kurumların varlığı yanında, kurumların birbirleri ile koordineli çalışması ve işbirliği yapmaları sürecin yönetilmesinde daha başarılı sonuçların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede Şanlıurfa'da süreçle ilişkisi olduğu bilinen kurumlarla derinlemesine mülakat yapılmış ve hem ilgili kurumların süreçteki rolleri hem de diğer kurumlarla ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.3.1. Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü

Türkiye'de iş ve işçi bulma aracılık faaliyetinde bulunan özel bürolar 1936 tarihli 3008 sayılı kanun ile kapatılmıştır. Bu büroların yaptığı hizmetin kamu tekelinde yapılmasını sağlayacak iş ve işçi bulma kurumunun kurulması öngörülmüştür. Lakin II. Dünya Savaşının patlak vermesi ile ancak 21 Ocak 1946 tarihinde 4837 kanun ile kamu istihdam hizmetlerinde faaliyet göstermek üzere İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) kurulmuştur. İş ve İşçi Bulma Kurumu 15 Mart 1946 tarihinde faaliyete başlamıştır. 4837 sayılı kanunda kurumun görevi '' işçilere vasıflarına uygun işler bulmak ve işverenlere de işlerine uygun vasıfta işçi bulmak'' yani iş ve işçi bulma da aracı rolü belirlenmiştir. Daha sonra 4 Ekim 2000 tarih ve 617 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile İş ve İşçi Bulma Kurumu kapatılmış ve yerine Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) kurulmuştur.

Türkiye İş Kurumu yetki, görev ve sorumluluklarını maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz (4 Numaralı Cumhurbaşkanı Kararnamesi, 617'nci madde, s. 197):

- Ulusal istihdam politikasının oluşturulmasına, istihdamın korunmasına ve geliştirilmesine, işsizliğin önlenmesi faaliyetlerine yardımcı olmak ve işsizlik sigortası işlemlerini yürütmek,
- İş ve meslek analizlerini yapmak ve yaptırmak, iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri vermek ve verdirmek, işgücünün istihdam edilebilirliğini arttırmaya yönelik işgücü yetiştirme, mesleki eğitim ve işgücü uyum programları geliştirmek ve uygulamak, istihdamdaki işgücüne eğitim seminerleri düzenlemek,

- İşçi isteme ve iş aramanın düzene bağlanmasına ilişkin çalışmalar yapmak, işgücünün yurt içinde ve yurt dışında uygun oldukları işlere yerleştirilmelerine ve çeşitli işler için uygun işgücü bulunmasına ve yurt dışı hizmet akitlerinin yapılmasına aracılık etmek. İstihdamında güçlük çekilen işgücü ile işyerlerinin yasal olarak çalıştırılmak zorunda oldukları işgücünün istihdamlarına katkıda bulunmak. Özel istihdam bürolarına ilişkin kuruma verilen görevleri yerine getirmek, işverenlerin yurt dışında kendi iş ve faaliyetlerinde çalıştıracağı işçileri temin etmesi ile tarım işlerinde ücretli iş ve işçi bulma aracılığına izin verilmesi ve kaldırılmasına ilişkin işlemleri yapmak.

Türkiye İş Kurumu yetki, görev ve sorumluluklarından ikinci ve üçüncü madde tez konusu açısından çok önemlidir. Türkiye İş Kurumu Suriyeli sığınmacılar ile ilgili neler yaptığı veya nerede durduğuna ayrıca bakmak gerekir. Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasına müdahil olmaları için ne tür faaliyetler yürütüldüğünü öğrenmek için Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü yetkilisi ile yarı yapılandırılmış soru tekniği kullanılarak yapılan görüşmede; Suriyeli sığınmacılar genelde katıldıkları kurslar hakkında şu bilgileri verilmiştir:

> *Suriyeli sığınmacılar özellikle istihdam garantisi olan kurslara yanaşmak istemiyorlar. Uluslararası dernekler, üniversitenin yaptığı kısa vadeli veya insanları zorlamayan gerçek sınıf ortamındaki ve atölyedeki işletmelerin kurslarına kimse yanaşmıyor. Bizim önceliğimiz veya tercihimiz özellikle sanayide meslek edinmeye yönelik kurslardır, ama ona da onlar yanaşmıyorlar. Basit kurslar düzenleniyor. Nedir işte; dil edinme kursu, incik boncuk kursları bu tarz kurslara katılıyorlar.*

Suriyeli sığınmacıların düzenlenen bütün kurslara katılmaları mümkündür. Ancak İŞKUR'un düzenlediği Toplum Yararına Programlara katılamıyorlar. Bu bağlamda Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü yetkilisi şunu ifade etmiştir:

> *Suriyeli sığınmacılar yasal düzenleme çerçevesinde vatandaşlık geçici kimlik numarası ile İŞKUR'a kayıt olabiliyorlar. Ve İŞKUR'un düzenlediği bütün meslek edinme kurslarına ve HARÜSEM'in kurslarına katılabiliyorlar.*

Özellikle özel sektördeki istihdam garantili kurslara da katılabiliyorlar. Ancak İŞKUR'un düzenlediği Toplum Yararına Programlara katılamıyorlar.

Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü yetkilisi Suriyeli sığınmacıların düzenlenen kurslara neden katılmadıklarını şöyle ifade etmiştir:

Şimdi şöyle bir durum var. Bu insanlar, zaten bölgemiz tarım, Suriye de zaten bir sanayi şeyi yok. Savaş ortamından kaçmış gelmişler. Düzenleri bozulmuş. Birde bu insanların sanayide iş ahlakını oluşturmaya çalışmaları çok zor. Özellikle sanayi sektörü bu durumdan çok şikâyetçidir. İnsanlar mesleki eğitim almak için bile sabırlı davranamıyor. Ve birde bu uluslararası derneklerin ve kuruluşlarının vermiş olduğu yardımlar var. Bunlarda tabi onların biraz elini güçlendiriyor. Her nasılsa ben oradan para alıyorum diye bu tarz kurslara katılmıyorlar. Katılsalar da sürekli kalmıyorlar.

Kurumlar arası koordinasyon önemlidir. Bütün bu süreçlerde mesela Göç İdaresi, Üniversite, Sanayi Ticaret Odası ve Kalkınma Ajansıyla Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü ile koordineli çalışmaları gerekir. Bu çerçevede Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü yetkilisine, İşveren veya işçi bulma konularında kaynak teşkil eden kurumlarla koordinasyonu sağlanması noktasında şunu ifade etmiştir:

Şimdi geçtiğimiz Kasım ve Aralık ayının başında diarsy diye uluslararası bir dernek ile bunların organize ettiği bir toplantıya gittik. Üniversite temsilcisi geldi, Sanayi Ticaret Odası, SGK, Esnaf Sanatkârlar Odası geldi ve diğer özellikle bölgeye yatırım yapmak isteyen Suriyeli işadamları ve onların dernek temsilcileri geldi. Şimdi onlara göre Suriyelilere göre işte bizim mevzuatsal şeylerimiz var. İşte bire on kotasının uygulaması, dil probleminin olması istihdamı zorlaştırıyor biraz. Biz bunları not aldık. Özellikle üstlerimizle bakanlık düzeyinde görüşüp yasal düzenlemeler yapılsın diye. Tabi öğrendik ki bir takım yasal düzenlemeler yapılacaktır. Daha kolay istihdam edilmeleri için. Ama bizim gözlemlerimiz İŞKUR olarak, bu insanların çalışma disiplinlerinin olmaması, bu insanların zaten geldikleri bölgede fazla bir sanayi yok. Ve iş kültürü, iş ahlakı olmayınca özellikle sanayi sektöründe istihdam edilmeye sıcak bakmıyorlar.

3.3.2. Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü

Suriye'de gösterilerin iç savaşa dönüşmesi ile oluşan kaos ortamı nedeniyle Suriyeli vatandaşlar en kısa mesafede sığınabilecekleri yerlere gitmeye başlamışlardır. Suriyelilerin bu hareketi kısa sürede dinamikliğini içinde barındıran bir sürece dönüşmüştür. Dolayısıyla Suriyeli vatandaşlar neredeyse bütün ülkelere sığınma başvurusu yapmışlardır. Ama bu ülkeler içerisinde bazı ülkelere kitlesel sığınma başvuruları olmuştur. Suriyelilerin kitlesel olarak sığındıkları bazı ülkeler Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır örnek olarak verilebilir. Burada kitlesel sığınmada asıl sebeplerden biri kitlesel olarak sığınılan ülkelerin Suriye sınırına yakın olmasıdır. Kitlesel olarak sığınan Suriyeliler sığındıkları ülkelerde her birine farklı değişim ve dönüşümlere sebep olmuşlardır. Örneğin, Türkiye'de İç İşleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kurulmasına sebep olmuşlardır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelmesi ekonomik, sosyal, çevre, güvenlik gibi birçok alanda değişim dönüşüme sebep olmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 4 Nisan 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile kurulmuştur. 6458 sayılı kanunun 103'ncü maddesi Genel Müdürlüğün kuruluşunu düzenlemektedir. Söz konusu kanun, 11 Nisan 2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve aynı gün Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 103'ncü maddesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluşu şu şekilde düzenlemiştir:

> *(1) Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleridir, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.*

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 104'ncü maddesi ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün görev ve yetkilerini düzenlemiştir. Söz konusu maddede Genel Müdürlüğün görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmıştır:

- Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi, politika ve stratejilerin belirlenmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Bakanlar

Kurulunca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek,

- Göç Politikaları Kurulunun sekretarya hizmetlerini yürütmek,
- 19 Eylül 2006 tarihli ve 5543 sayılı İskan Kanununda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek.
- İnsan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- Türkiye'de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek,
- Uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- Geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,
- Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek,
- Kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermek.

Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü göç konusunda başat kurumlardan biridir. O açıdan Göç İdaresinin göç konusunda alacağı pozisyon çok önemlidir. Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü yetkilisinin Suriyeli sığınmacıların yaşadığı kamplarla (Geçici Barınma Merkezleri) ilgili olarak şunu ifade etmiştir:

> *Ben kamplarda uzun süreli bir yaşama karşıyım. Kampların mantığı şu: İsmi üzerine geçici barınma merkezi. Yani hızlı bir şekilde olumsuz şartlara düşmüş aileleri kendisini toparlayana kadar, kendisine bir düzen kurana kadar barınma, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş bir yapı. Bunun bir sene en fazla iki seneyi geçmemesi lazım. Yani bence bir sene çok makul bir süredir. Ve bu kamplarında zaman içerisinde bu sayıların azaltılarak kapanması taraftarıyım. Görüşüm bu şekilde. Birde kamplar zamanla devlet tarafından tasfiye edilmek isteniyor. Çünkü kampa giren*

çıkmak istemiyor. Çünkü barınma, elektrik, ısınma ve sağlık ücretsizdir. Devletimiz kişi başı yardım da yapıyor. Kızılay ve AFAD toplam 120 lira şartları sağlayan kişiler yardım da yapıyor. Şimdi 5 kişilik bir aile 600-700 lira para alıyor. Bunlar tabi o insanlara şey geliyor; hazır, emeksiz, yorulmadan kazanılan para. Çalışmaya hayatın içine entegre olmaya, uyumlaştırılmaya çok sıcak bakmıyor bu insanlar.

Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü yetkilisi Suriyeli sığınmacıların entegrasyon süreçleri ile ilgili olarak şunu ifade etmiştir:

Şimdi kamplarda sosyoloji hâkimdir. Bu kişilerin bireyselleşebildiğini düşünmüyorum. Olaylar karşısında bireysel reaksiyonlar gösterme yeteneklerinin gelişmediğini/gelişemediğini düşünüyorum. Dolayısıyla bu insanların bireyselleşmesi açısından bireysel kimliklerini kazanması açısından toplumun içine girmeleri önemlidir. Toplumun içine girerek bu yönleri gelişir diye düşünüyorum. Yani kamplarda bu yönde ara geçiştir.

Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli sığınmacılar genel olarak toplumla entegre olmaları için alanda faaliyet gösteren kurumların birbirleri ile iletişimleri çok önemlidir. Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğünden çıkacak bilgiler Alanda faaliyet gösteren kurumlara entegrasyon süreçlerinin kısalması açısından çok önemlidir. Bu bağlamda Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü yetkilisi şunları ifade etmiştir:

Şanlıurfa'da ciddi oranda STK var biliyorsunuz. Bunların kendilerine ait bütçeleri de var. Yerli STK'lar da var, kaynaklarını çeşitli uluslararası örgütlerden ve kuruluşlardan alan STK'lar da var. Bunlarda ciddi manada olumlu destek veriyor bu sürece. Çünkü bunların harcama noktasında bir inisiyatifleri var. Ve kendilerine aktarılan bu kaynağı harcamak zorundalar ve bunu belgelemek zorundalar. Dolayısıyla bu STK'larla ilgili bize sık sık başvuruyorlar. İhtiyaç sahipleri, doğum yapanlar, hamileler, hiç kimliği olmayanlar ve yardıma muhtaç olanlar Kızılay AFAD yardımı istemek için. Ki bunun için kimlik lazım kendisinde. Bizim verdiğimiz geçici koruma kimliği olması lazım. STK'larla bu konuda çok yakın çalışıyoruz. Bunlara normal bir sıramatik sistemiyle çalışıyoruz. Randevu sistemi ile çalışıyoruz.

Ama böyle acil vakalar geldiği zaman onları meille bana bildiriyorlar. Ben bunları hemen hiç randevuya tabi tutmadan direkt aciliyet durumuna göre ilgili birime yönlendiriyorum.

Alanda faaliyet gösteren kurumlardan STK'ların birbirleri ile ilişkileri veya iletişimleri Suriyeli sığınmacıların sorunlarının çözümünü kolaylaştırmaktadır. Suriye'de savaş ortamı ortadan kalkarsa Suriyeli sığınmacıların bir kısmı Suriye'ye dönecektir. Ama önemli bir kısmı kalacaktır. Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü yetkilisi de Suriyeli sığınmacıların Suriye'ye geri dönmeleri konusunda şunları ifade etmiştir:

Eğer ki kendi vatanlarındaki topraklarda tekrar bir barış ortamı huzur ortamı sağlanırsa. Tabi ki dönmelerini ümit ediyoruz. Herkesin kendi vatanı en güzel toprakları, en güzel yaşam yerleri ama dönmeyecekler olanlar da vardır. Yani geçmişteki istatistikler bunu gösteriyor. Böyle bir toplu göç şimdiye kadar çok görülmemiş bir şey. Yani ekonomik göç var. Bir takım göçler var. İşte bir takım siyasi sebeplerden dolayı göçler var ama savaştan dolayı böyle toplu yıkım toplu katliamdan dolayı bir göç dünya tarihinde pek yok. Ondan dolayı bu konuda geçmişe yönelik elimizde bir istatistik olduğunu düşünmüyorum. Ama diğer tanımlanan göçler de mesela yüzde 80'i kalmış. Yüzde 20'si dönmüş kendi memleketlerine. Şimdi burada da böyle bir durum olursa bir oran muhakkak kalacaktır. Yüzde yüzün tekrar dönmesi imkânsızdır. Çünkü burada insanlar evlilikler yapmışlar, Türk vatandaşlarıyla evlenenler, akrabalık ilişkisi olanlar, çocuk sahibi olanlar var. Bunların burada kurduğu düzeni tekrar bozup tekrar dönmeleri de mümkün değil tabi ki.

3.3.3. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi

Türkiye'ye sığınan sığınmacılar için belediyeler çok önemli bir yerde durmaktadırlar. Belediyenin sunduğu neredeyse bütün hizmetlerden (yol, su, temizlik kanalizasyon vb.) Suriyeli sığınmacılar faydalanabilmektedirler.

Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi ile de bir mülakat gerçekleştirilmiş ve kurumun Suriyeli sığınmacılar ile ilgili olarak ne tür iş ve

işlemler yaptığı diğer kurumlarla ne tür ilişkiler kurduğu bu mülakatta anlaşılmaya çalışılmıştır.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi yetkilisi kurumun genel faaliyet alanları hakkında şu bilgilere yer vermiştir:

> *Eylül 2017'de merkezimizi faaliyete aldık. Protokol gereği uluslararası göç örgütü ve büyükşehir olarak ortak yürütüyoruz bu projeyi. Uluslararası göç örgütü uzman desteği ve teftişat desteği sağlıyor. Büyükşehir belediyesi de temel olarak mekan tahsisi sağlamış durumda. Projenin neticesinde tüm hizmetleri Şanlıurfa büyükşehir belediyesi sağlama noktasında bir taahhüdü vardır.*

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi birçok alanda danışmanlık hizmeti vermektedir. Merkezin verdiği danışmanlık alanları ile ilgili olarak merkezdeki yetkililer şu bilgilere yer vermiştir:

> *Üç temel bileşenimiz var: Birincisi, merkez temel ayağı burası. İkincisi, kurumlar arası koordinasyona yönelik bir bileşen. Üçüncüsü ise sosyal uyuma yönelik bir bileşen. Merkezde tamamen insani yardım perspektifinde ilerliyoruz. Beş ana danışmanlık alanımız var bunlar; hukuk, sağlık, iş ve meslek, eğitim ve psiko sosyal. Psiko sosyal ve hukuk da birer tane danışmanlığımız var. Bir hukuktaki avukat, psiko sosyal de psikolog. İş ve meslekte iki iş ve meslek uzmanımız var. İş geliştirme de aynı zamanda hizmet vermekte. Sağlıkta bir hemşire bir doktorumuz mevcut. Eğitimde de iki eğitimci sosyal hizmetçi arkadaşımız var. Burada tamamen vaka yönetimi gerçekleştiriyoruz. Başvuran bireylerin bu konularda öncelikle dört tane tercümanımız başvuran bireylerin Suriyelilerin kayıtlarını alıyor.*

Danışmanlık hizmeti sonrası vakanın takibi ile ilgili olarak Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi yetkilisi şu bilgilere yer vermiştir:

> *Vaka takip sistemimiz var. Bu kayıtların neticesinde kayıt alınma sırasında içerdeki hangi hizmete ihtiyaç duyacaksa tercümanımız eşliğinde o danışmanımızın, uzmanımızın yanına geçiyor vakamız. Alacağı hizmetler noktasında öncelikle tespitini gerçekleştiriyoruz. Gerekli yönlendirmeyi*

yapıyoruz. Bu gerekli yönlendirmenin neticesinde de ilgili hizmet sağlayıcı kurumun hizmetinden faydalanmış mı faydalanmamış mı takibini gerçekleştiriyoruz. Eğer ikinci üçüncü kurumlar söz konusu ise yine kişi üzerinden bu ikinci üçüncü kuruluşların da koordinasyonunu sağlıyoruz.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi yetkilisi merkezin İş ve meslek alanında sağladıkları koordinasyona dair şu bilgilere yer vermiştir:

Öncelikli olarak dil konusu en önemli etken bizim için. Dil konusundaki yönlendirmelerimizi yapıyoruz kurs bazında. İşte Halk Eğitim merkezleri ya da oturdukları semtlere yakın Kızılay Toplum Merkezleri gibi kurumlara yönlendiriyoruz. Onun dışında Türkçe yeterliliği varsa yani bir işte engel olmayacak boyutta ise bu kişileri daha sonradan İŞKUR yönlendirip orada kayıt işlemleri orası hakkında bilgi veriyoruz. Zaten gelen kişilerin yüzde 90'ı İŞKUR hakkında pek bir bilgisi olmayan kişiler. Kayıt işlemleri yapılıyor orada. Şanlıurfa'daki sektörler nelerdir, kendi mesleklerine uygun işler olabiliyor mu bu şekilde değerlendiriyoruz. Vasıflı gelen danışanlarımız da çok fazla. Bunlar öğretmen, doktor…

3.3.4. Karacadağ Kalkınma Ajansı

Karacadağ Kalkınma Ajansı, TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi'nde faaliyet göstermek üzere, 25 Ocak 2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3'ncü maddesine dayanılarak 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur (Karacadağ Kalkınma Ajansı 2018 Ara Faaliyet Raporu, s. 12)

Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesinin ardından yapılan kanuni değişiklikler ile Kalkınma Ajansları 9 Temmuz 2018 tarihli 703 sayılı KHK'nın 17/d maddesiyle, 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun hükmünde Kararnamenin birçok maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. 10 Temmuz 2018 tarihli 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 387'nci maddesi ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığının ana hizmet birimleri arasında Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü sayılarak kurulmuştur.

15 Temmuz 2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kalkınma ajanslarının kuruluş (186'ncı madde), görev ve yetkileri (188'nci madde) ile koordinasyonuna ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Karacadağ Kalkınma Ajansının görev ve yetkileri kısaca şöyle özetlenebilir:

- Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- Bölgesel gelişme hedeflerini geliştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Bölgesel gelişmeye yönelik ajansa tahsis edilen iç ve dış kaynaklı fonlar, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi konularında, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimleri desteklemektir.

Bu çalışmada Karacadağ Kalkınma Ajansının Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi ile mülakat yapıldığı için bu kurumun temel fonksiyonlarına ilişkin bir değerlendirme bir diğer başlıkta yapılacaktır.

3.3.4.1. Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi

Bölge illerinde**,** yönetim kurulu kararı ile 27.06.1989 tarihli ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin ek 28'nci maddesine göre iş mevzuatı çerçevesinde istihdam edilen biri koordinatör olmak üzere en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur. Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir. Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri

kanunda(4 Numaralı Cumhurbaşkanı Kararnamesi, 198'nci madde, s. 60) belirtildiği üzere şöyle sıralanabilir:

- Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırılmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek.
- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek.
- Başvurular hakkında ön inceleme yapmak.
- İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek.

Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi yetkilisi sadece Türk vatandaşlara değil de Şanlıurfa'da yatırım yapmak isteyenlerle ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

> *Biz yatırım destek ofisi olarak burada Türk Suriyeli diye bir ayırım yapmıyoruz. İlimize yatırım yapmak isteyen tüm firmalara, girişimcilere kendi çalışmalarımız yapabileceklerimiz kapsamda destek olmaya çalışıyoruz. Hatta Suriyelilere vermeye çalıştığımız destek daha fazla olabiliyor. Niye, çünkü bir takım dil sorunları var. İlgili kurumlarla iletişimde sıkıntı olabiliyor. Bu konularda çözüm için her türlü girişimde bulunuyoruz.*

Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi yetkilisi Suriyelilerin yaptıkları yatırımlar hakkında şunu ifade etmiştir:

> *Elimizde bir kayıt yok. Ama bu firmaların başvuruları geldi birkaç tane. 16 tane firma var. Şu an en hızlı yol aldığımız konu sanayi kısmı, imalat sanayi. Çünkü imalat sanayide organize sanayi bölgeleri üzerinden biz çalışıyoruz. Mesela bir firma medikal temizlik malzemeleri üzerinden başvurusunu yapacağım daha çok yeni taze bir bilgi Cuma günü gelseydiniz buna*

ulaşmazdım. Bir firma ayakkabı ve aksesuarları gibi... Kozmetik kimya sanayi, gıda, plastik, ambalaj gibi konularda başvurular geldi.

Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi yatırım alanında hizmet verme noktasında önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda Şanlıurfa'da yatırım yapmak isteyen yatırımcılara rehberlik niteliğinde bilgiler vermektedir. Dolayısıyla ajansın diğer kurumlarla iletişimi önemlidir. Bu çerçevede ajans yetkilisi diğer kurumlarla iletişimleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

Şirket kurmaları konusunda Sanayi Odası ile yatırım yeri konusunda Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü ile iletişimiz oluyor. Bunların işgücü ile ilgili İŞKUR'la çalışma ve şartları ile ilgili… hani bu kurum ve kuruluşlarla genelde çalışmalarımız oluyor duruma göre. Göç İdaresi ile mesela ola ki bir yatırımcı bir geçici kimlik belgesi alacak o konuda İl Göç İdaresine takılmışsa arayıp orada o işin hızlandırmasını isteyebiliyoruz.

3.3.5. Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi

Rızk Ofisi Kasım 2014 yılında Şanlıurfa'da kurulmuştur. Daha sonra Gaziantep ve İstanbul'da iki tane şube açmışlardır. Rızk Ofisi, özelde Suriyeli sığınmacılara genelde de işe ihtiyacı olan her ulustan sığınmacıya istihdam edilmeleri için danışmanlık acentesi görevi görmektedir. Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi yetkilisi Rızk Ofisinin bu güne kadar kaç kişiye hizmet verdiği ile ilgili olarak şunu ifade etmiştir:

Ortalama 125 bin göçmen iş başvurusunda bulundu. Biz sadece yüzde 10'ununu istihdam edebildik. Yani 12500 kişiyi istihdam sağladık 4 yıl içerisinde. Şimdi sorarsanız nerden bunları istihdam ettiniz? Özellikle sanayi merkezlerinde… sanayide kalifiye eleman bulmak biraz sıkıntı. Bizde de kalifiye eleman var. Olduğu zaman direkt bizimle irtibata giriyorlar. Ve biz bu kardeşlerimize en hızlı şekilde yardımcı oluyoruz. Burada biz işveren ve işçiden herhangi bir ücret almıyoruz. Sadece Allah rızası için köprü vazifesi görüyoruz.

Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi yetkilisi Rızk Ofisinin alanda çalışan diğer kurumlarla iletişimleri ile ilgili olarak şunu ifade etmiştir:

Bizim pek yabancı derneklerle bağlantılarımız yok. Ama devletin kamu kurum kuruluşlarıyla sürekli istişare halindeyiz. Sürekli yaptıklarımız hakkında İl Afet Müdürlüğüyle, Göç İdaresiyle ve Valilik ile paylaşıyoruz.

Rızk Ofisi'nin en çok istihdam sağladığı alanları şöyle sıralamak mümkündür; birinci sırada tekstil fabrikaları gelmektedir. İkinci sırada, sanayi sektöründeki CNC operatörlüğü sonrasında ise araba tamirciliği olmak üzere üç tane iş alanı sayılmıştır. Buna karşın yüzde 10 kotası burada da etkili olmaktadır. Dolayısıyla istihdam edilenlerin yüzde 10'nunda Suriyeli çalıştırma zorunluluğu var. Bu kotanın istisnaları başvuru tarihi itibariyle geriye dönük olarak 4 haftalık sürede açık bulunan işlerin kapatılmadığı iş yerlerinde yüzde 10 kotası aşılabilir. Çalışmak isteyen herhangi bir ihtiyaç sahibi işe yerleştirildikten sonra çalışma koşulları, işvereni ile uyumu vb. konularda takibi yapılmaktadır.

3.3.6. Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası

22 Ocak 2018 tarihinde Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası ile derinlemesine mülakat için randevu taleplerine olumsuz cevap alınmıştır. Kurumdaki yetkiliden edinilen bilgiye göre kurumun görüşmeyi kabul etmemesinin sebebi şu şekilde ifade edilmiştir: "*Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası'nın yönetiminde Kayyum olması sebebi ile personel rahat hareket edememektedir.*"

3.4. SURİYELİ GÖÇÜNDE ŞANLIURFA'DAKİ KURUMLARIN KOORDİNASYONU

İstanbul'dan sonra Şanlıurfa ikinci en çok Suriyeli sığınmacı barınan ildir. Şanlıurfa'da çok fazla Suriyeli sığınmacının barınması Şanlıurfa'daki kurumlara ek sorumluluklar getirmiştir. Artan mali yükün yanında Suriyeli Sığınmacıların sayısının artması ile üç yeni kurumun kurulması gerekmiştir. Bu çerçevede, Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi ve Rızk Ofisi Şanlıurfa şubesi gibi kurumlar kurulmuştur. Kurulan bu kurumlar Suriyeli sığınmacı nüfusunun artması ile ihtiyaca binaen kurulmuşlardır. Dolayısıyla kurulan kurumların fonksiyonlarında da görüldüğü üzere sadece Suriyeli sığınmacılara değil zor durumda olan bütün göçmen konumundaki yabancı vatandaşlara hizmet etmek üzere kurulmuşlardır.

Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi ve Rızk Ofisi Şanlıurfa kurumları ile yapılan görüşmede ilgili yetkilere, Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasalarına entegre olmaları için öncelikli alan olarak neyi gördükleri ilişkin yöneltilen soruda istisnasız üç kurum yetkilisi de Suriyeli sığınmacıların dil yeterliliğinin sağlanması için gerekli desteklerin sağlanması gerektiği yönünde bilgiler vermişlerdir. Ve ayrıca bu üç kurum Suriyeli sığınmacıların dil yeterliliğinin sağlanması için düzenlenen bütün kurslara destek vermektedirler. Diğer taraftan bu kurumlarla yapılan görüşmede elde edilen bilgilere göre; kendilerinin düzenlediği, özel sektörden iş insanlarının düzenlediği, ulusal veya uluslararası başka sivil toplum kuruluşlarının düzenlemiş olduğu meslek edinme kurslarına da destek vermektedirler.

Ancak Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü yetkilisinden edinilen bilgiye göre Suriyeli sığınmacıların iş ve meslek edindirme kurslarına katılımları çok düşük gerçekleşmektedir. Yine Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi yetkililerinin ifade ettiği üzere, düzenlenen kurslara kayıt yapanlara belli bir meblağ parasal ödeme de sağlandığından birçok sığınmacı bunu bir gelir kapısı olarak görüp kurstan kursa geçiş yapmaktadırlar.

Çalışma izni açısından 15 Ocak 2016 tarihli Başbakanlık Genelgesi ile Türkiye'ye sığınan Suriyeli sığınmacılara çalışma hakkı tanımıştır (8'nci ve 4'ncü madde). Bu genelgeye göre, geçici kimlik belgesinin düzenleme tarihini takip eden altı ayın sonunda isteyenler çalışma izni için başvurabilmektedirler. Bu genelge ile verilen izne rağmen çalışma hakkı ile ilgili kimi mevzuat kısıtlamaları da söz konusudur. Bu kısıtlamalara örnek olarak, işyerlerinde Suriyeli çalışan sayısının tüm çalışanların yüzde 10'unu geçmemesi veya tarımda çalışabilmek için bağlı bulunulan ilin valiliğinden izin alınma şartının getirilmesi verilebilir. Başbakanlık Genelgesiyle verilen çalışma iznine rağmen işgücü piyasasına müdahil olan Suriyeli sığınmacıların çok büyük bir kısmı kayıtsız çalışmaktadırlar. Bunun sebebini Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi yetkilisi ve Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü yetkilisi şu şekilde ifade etmişlerdir:

Çalışma izni alma süreci uzun bir bürokrasi gerektiriyor. Buna şahsen veya kurumsal olarak müracaat etmeleri gerekir. Bu hem işveren açısından yük, hem de kişinin Türkçe bilmemesi.

Şanlıurfa'da Suriyeli göç alanında faaliyet gösteren kurumları koordine edecek kurum hiç şüphesiz Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü'dür. Çünkü faaliyet konusu olan Suriyeli göçü veya göçe dair bütün veriler Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü'nün bağlı olduğu Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde toplanmaktadır. Dolayısıyla göç alanında faaliyette olan herhangi bir kurum göçmen konumundaki yabancı uyruklu vatandaşlara ulaşmasında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün sunduğu/sunacağı veriler işi biraz daha kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün rolü kurumların birbirinden haberdar olma veya birinin yaptığı faaliyeti diğer bir kurumun ya aynı faaliyet konusunu desteklemesi ya da kendisinin direkt söz konusu faaliyet alanında rol alması yönünde bir teşvik olabilir.

Özetle ilgili kurumların Suriyeli sığınmacılarla ilgili yaptıklarının ortak paydası, Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasalarına eklemlenmesi sürecinde pozisyon almış olmalarıdır. Görüşme yaptığımız ilgili kurumlardaki yetkililerden aldığımız bilgiye göre bu kurumlar ihtiyaç halinde birbirlerinden bilgi alış verişi yapmaktadırlar. Dolayısıyla ilgili kurumlar arasında yetersiz de olsa bir koordinasyondan söz edilebilir.

SONUÇ

Türkiye'ye yönelen Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasalarına entegrasyonunda kurumların rolünü ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, Türkiye'nin Şanlıurfa ilinde faaliyet gösteren kurumlardan; Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü, Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Bilgilendirme ve Koordinasyon Merkezi, Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi, Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi ve Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası ile görüşülmüştür. Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine mülakat tekniğinin kullandığı çalışmada elde edilen bilgiler metin içinde değerlendirilerek analiz edilmiştir. Suriyeli sığınmacıların Şanlıurfa'da işgücü piyasalarına entegrasyonunda kurumların etkisi ve bu kurumların süreci yönetmede diğer kurumlarla ilişkisi çalışmanın mevcut çalışmalardan farklılığını oluşturmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların istihdamının önündeki engellerden birisi de yasal statüleridir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nü coğrafi sınırlama ile imzalayan ve hala bu sınırlamayı sürdüren Türkiye, Avrupa kökenli olmayan sığınmacılara mülteci statüsü vermemektedir. Türkiye, Suriyeli sığınmacıları Geçi Koruma statüsü ile koruma altına almıştır. Bu nedenle bu kategoride yer alan sığınmacılar Avrupa kökenli olmadıklarından Türkiye'de mültecilere tanınan haklardan yararlanamamaktadırlar. Suriyeli sığınmacılar için işgücü piyasasında bire on kotasının uygulanması da sığınmacıların kayıtlı işlere ulaşmaları önünde bir kısıt oluşturmaktadır. Sığınmacıların işgücü piyasalarına eşitsiz ve kayıtsız entegrasyonu ekonomik ve toplumsal pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu süreçte kurumlar mevcut sorunların çözümünde önemli bir role sahiptir.

Araştırma sonucunda, Suriyeli sığınmacıların toplumsal entegrasyonunda rol alan kurumların birbirleri ile koordineli olarak çalışmalarının beklenilen düzeyde gerçekleşmediği gözlenmiştir. Göç alanında faaliyet gösteren kurumlar çalışmalarını yeterince koordineli yürütmemektedirler. Bu durum sığınmacıların ekonomik ve toplumsal entegrasyonunda sorunların çözümünü geciktirmekte ve güçleştirmektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Arda, E. (2008). *Ekonomi sözlüğü*. Ankara: Beta.

Bakanlıklara bağlı, ilgili, ilişkili kurum ve kuruluşlar ile diğer kurum ve kuruluşların teşkilatı hakkında cumhurbaşkanı kararnamesi. (2018), *Resmi Gazete*, (Kararname Numarası:4), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf adresinden edinilmiştir.

Birleşmiş Milletler, (03.06.2018), http://www.un.org/en/udhrbook/#33 adresinden edinilmiştir.

Boratav, K. (2015). *Türkiye iktisat tarihi: 1908- 2009*. Ankara: İmge Kitapevi.

Connor, P. (29.01.2018). Most displaced Syrians are in the Middle East, and about a million are in Europe (News In The Numbers). https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/01/29/where-displaced-syrians-have-resettled/ adresinden edinilmiştir.

Deniz, A. Ç., Ekinci, Y. ve Hülür, A. B. (2016). *Bizim müstakbel hep harap oldu: Suriyeli sığınmacıların gündelik hayatı Antep-Kilis örneği*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Dünya Bankası, (01.04.2019), https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SL-SY adresinden edinilmiştir.

Emek İnan, C. (2016). Türkiye'de göç politikaları: iskan kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 10-33.

Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler, Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

European Commission, Eurostat, (17.03.2019), https://ec.europa.eu/eurostat/data/database adresinden edinilmiştir.

Ficther, J. (2001). *Sosyoloji nedir?*. Çeviren: Nilgün Çelebi, Ankara: Atilla Kitabevi.

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014, 22 Ekim), *Resmi Gazete*, (Sayı: 29153), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf adresinden edinilmiştir.

Güllüpınar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.

Hangen-Zanker, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature. *MPRA Working paper*, No:28197.

İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, O. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları 1923-2023: ulus devlet oluşumundan ulus-ötesi Dönüşümlere*. İstanbul Proje Raporları 1. https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Türkiyenin-Uluslararası-Göç-Politikaları-1923-2023_-.pdf adresinden edinilmiştir.

İçduygu, A., Sert, D. ve Karaçay, A. B. (2009). *Türkiye'ye yönelen göç ve sığınma hareketleri ve politikaları üzerine brifing*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı No: 1.

İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (02.04.2019), www.goc.gov.tr adresinden edinilmiştir.

İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (Ağustos 2015). *2013 Türkiye göç raporu*. Yayın No: 32. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2013_yillik_goc_raporu.pdf adresinden edinilmiştir.

İHA. (11.01.2016). Suriyeliler için yüzde 10 kotası (Türkiye Haberleri). https://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyeliler-icin-yuzde-10-kotasi,p-8PaxYGwUKhz0HaJinzlg adresinden edinilmiştir.

Jaeger, G. (2001). On the history of the international protectin of refugees. *IRRC*, 83(843), 727-737.

Kanca, O. C. (2012). Türkiye'de işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin ampirik bir analizi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 1-18.

Kartal, F. ve Dikmen, A. A. (T.Y.) *Türkiye'nin işçi göçüyle ilgili hukuksal ve normatif çerçevesinin değerlendirilmesi*. https://turkey.iom.int/sites/default/files/sitreps/lmtr.pdf adresinden edinilmiştir.

Kepenek, Y. (2012). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

King, R. (2012). *Theories and typologies of migration: an overview and a primer.* Malmö: Malmö Institute for studies of Migration, Diversity and Welfare.

Kümbetoğlu, B. (2016). *Göç çalışmalarında nasıl sorusu*. Ihlamur- Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (Ed), Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar (s. 49-85) içinde.

Malkara, F. (2017). *Arap baharı sonrası Akdeniz'de yaşanan düzensiz göçün Avrupa Birliği kapsamında güvenlik boyutu ve uluslararası hukuk açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.

OECD Foreign-born Pratcipaton Rates Database, (09.04.2019), https://data.oecd.org/migration/foreign-born-participation-rates.htm adresinden edinilmiştir.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, (2012). *Küresel göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin göç politikalarının gelişimi*. Ankara: ORSAM, Rapor No: 123. http://madde14.org/images/3/3a/Orsamkureselgoc2012.pdf adresinden edinilmiştir.

Özer, M. ve Biçerli, K. (2003-2004). Türkiye'de kadın işgücünün panel veri analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 55-86.

Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociologial Review*, 23(3), 256-266.

Piero, M. J. (1986). The shifting grounds for immigration. *American Academy of Political and Social Science,* 485, 23-33.

Rızvanoğlu, M. S. ve Cenak, D. (2017). *Şanlıurfa kültür ve turizm rehberi*. Şanlıurfa Valiliği İl Turizm Müdürlüğü, Yayın No: 5. http://www.sanliurfakulturturizm.gov.tr/Eklenti/53827,kultur-ve-turizm-rehberipdf.pdf?0 adresinden edinilmiştir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2018). *TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*. https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.gov.tr_304_XF4V98JS_istihdam_ve_isgucu_piyasasi_raporu_mayis_2018.pdf adresinden edinilmiştir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2018). *2018 yılı ara faaliyet raporu*. https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.gov.tr_93_XL1W31FF_2018_yili_ara_faaliyet.pdf adresinden edinilmiştir.

Sosyal Güvenlik Kurumu, (04.04.2019), http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam adresinden edinilmiştir.

Stalker, P. (1994). *The work of strangers: a survey of international labour migration*, Cenevre: ILO.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/14/2/ekonomik-yapi adresinden edinilmiştir.

Tekeli, İ. (1975). Göç teorileri ve politikaları arasındaki ilişkiler. *Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(1), 153-176.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, (09.04.2019), https://www.tepav.org.tr/tr/calismalarimiz/s/399 adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu, (08.05.2019), http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist adresinden edinilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu, (13.03.2019), https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/ adresinden edinilmiştir.

Uçmaz, M. (2018). *Şanlıurfa işgücü piyasası analiz raporu*, Şanlıurfa Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü. https://media.iskur.gov.tr/31580/sanliurfa.pdf adresinden edinilmiştir.

Uluslararası Göç Örgütü, (2009). *Göç terimler sözlüğü*. Cenevre.

Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, (02.04.2019), https://www.umhd.org.tr/2019/01/turkiyede-gecici-koruma-altinda-olan-suriyeliler/ adresinden edinilmiştir.

Uluslararası Mülteci Örgütü, (24.07.2019), https://www.iom.int/about-iom adresinden edinilmiştir.

UNHCR, (01.04.2019), https://data2.unhcr.org/en/situations/syria# adresinden edinilmiştir.

UNHCR, (1 Ağustos 2005). An ıntroduction to international protection. *UNHCR*, https://www.unhcr.org/publications/legal/3ae6bd5a0/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons.html adresinden edinilmiştir.

UNHCR, (13.08.2019), https://www.unhcr.org/tr/bmmyk-gorev-beyani adresinden edinilmiştir.

UNHCR, *Global trends forced displacement in 2017*. https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5b27be547/unhcr-global-trends-2017.html adresinden edinilmiştir.

Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu. (2013, 11 Nisan), *Resmi Gazete*, (Sayı:28615), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm, adresinden edinilmiştir.

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

EKLER

Ek-1: Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Suriye'li sığınmacıların çalıştığı işyeri kayıtları var mı?
2. Suriyeli mültecilerin çalıştığı işler daha çok hangi sektörlerde yoğunlaşmıştır?
3. Suriyeli mülteciler Türkiye'deki işsizlik ödeneklerinden faydalanıyor mu?
4. Diğer kurumlardan destek alıyor musunuz, kurumlar arası koordinasyon yeterli midir?

Ek-2: Şanlıurfa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mülteci sayısı hakkında bilgi verebilir misiniz?
2. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin sayısını nasıl tespit ediyorsunuz?
3. İşgücü piyasaları ile Suriyeli mültecilerin ilişkisini kurmak konusunda sizin idarenizin bir rolü var mıdır?
4. Suriyeli mültecilerin sayısını tespit ederken uluslararası kurumlardan da veri alıyor musunuz?
5. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin yaş durumu nedir?
6. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin eğitim durumu nedir?
7. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin cinsiyet durumu nedir?
8. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin mesleki nitelik durumları nedir?
9. Diğer kurumlarla ne tür paylaşımlarda bulunuyorsunuz? Diğer kurumlarla koordinasyonu yeterince sağlanıyor mu?

Ek-3: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Göçmen Koordinasyon Ve Bilgilendirme Merkezi Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mülteciler için belediye herhangi bir iş olanağı yaratıyor mu?
2. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mülteciler için sosyal projeleriniz var mı, varsa nelerdir?
3. Suriyeli mültecilerin şehir içi seyahatlerinde belediye otobüslerinde ekonomik durumları olmayanlar için ne tür imkanlar sunuyorsunuz?

Ek-4: Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Suriye'li mültecilerin çalıştığı işyeri kayıtları var mı?
2. Sizde kaydı olan verilere Suriye vatandaşı olup işyeri açan kişiler daha çok hangi sektörde faaliyet göstermektedir?
3. Suriyeli vatandaşların işlettiği işyerlerinde daha çok Türk uyruklu vatandaşlar mı yoksa Suriyeli vatandaşlar istihdam edilmektedir?
4. Suriyeli vatandaşların faaliyet gösterdikleri işletmeler mekan olarak sanayi sitelerinde mi yoksa ikamet ettikleri mahalle arasında mı işletmektedirler?
5. Siz üyelik konusunda Türk uyruklu işletmelerden aldığınız aidatı Suriyeli işletmelerden de alıyor musunuz?
6. Karar alma süreçlerinde kurumlar arası koordinasyon yeterince işliyor mu?

Ek-5: Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin yatırım destek başvuru hakkı var mı?
2. Şanlıurfa'da ikamet eden Suriyeli mültecilerin yapacakları yatırımlarda yatırım desteği başvurusu yapıldı mı?
3. Daha çok hangi sektörlerde yatırımcı olmayı tercih ediyorlar?

Ek-6: Rızk Ofisi Şanlıurfa Şubesi Derinlemesine Mülakat Soruları

1. Sadece Suriyeli göçmenler mi hizmet ediyorsunuz?
2. Şanlıurfa'da hangi kurumlarla birlikte çalışıyorsunuz?
3. Hangi sektörlerde göçmenlere iş bulabiliyorsunuz?
4. Çalışma koşulları ile ilgili olarak işverenlerden yeterince bilgi alıyor musunuz?
5. Başka şehirlerden işveren taleplerini karşılıyor musun?